

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти

**Застосування елементів ігрової терапії
як засобу корекції мовленнєвих порушень
у дітей дошкільного віку з третім рівнем
загального недорозвитку мовлення**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 227 м.з. групи

Охріменко Мирослава Вікторівна

Керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент **Колтунович Т.А.**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 6

від «18» листопада 2025 р.

зав. кафедри _____ проф. Олійник М. І.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Охріменко М.В. Застосування елементів ігрової терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку з третім рівнем загального недорозвитку мовлення. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти “магістр” зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025. 90 с.

У кваліфікаційній роботі *розглянуто* поняття ігрової терапії як гуманістичного та природного методу впливу, який створює високу мотивацію та психологічний комфорт, що є критичним для дітей із комплексними мовленнєвими порушеннями; *описано* теоретичні підходи та сучасні дослідження у сфері логопедії; *визначено* психолого-педагогічні особливості мовленнєвого розвитку дошкільників (недостатність фонематичного сприйняття, низьку комунікативну активність тощо); *апробовано* розроблену корекційно-розвивальну програму, що інтегрувала недирективні ігрові прийоми та природні матеріали; *доведено* ефективність використання ігрових методик у логопедичній практиці; *розроблено* комплекс ігрових вправ і практичних рекомендацій для логопедів щодо їх застосування.

Ключові слова: ігрова терапія, мовленнєві порушення, дошкільний вік, логопедія, корекційна робота, методика.

ADSTRACT

Okhrimenko M.V. The Application of Play Therapy Elements as a Means of Correcting Speech Disorders in Preschool Children with Level III General Speech Underdevelopment. – Manuscript. Qualification thesis for the Master's degree in higher education, specialty 016 Special Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025. 90 p.

The qualification thesis examines the concept of play therapy as a humanistic and natural method of intervention that creates high motivation and psychological comfort, which is critical for children with complex speech disorders; describes theoretical approaches and current research in the field of speech pathology; identifies the psychological and pedagogical characteristics of speech development in preschoolers (insufficient phonemic perception, low communicative activity, etc.); tests the developed corrective and developmental program, which integrated non-directive play techniques and natural materials; proves the effectiveness of using play methods in speech therapy practice; and develops a set of play exercises and practical recommendations for speech pathologists regarding their application.

Key words: play therapy, speech disorders, preschool age, speech pathology, corrective work, methodology.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.В. Охріменко

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВОЇ ТЕРАПІЇ В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ	9
1.1. Ігрова терапія як гуманістичний метод психолого-педагогічного впливу	9
1.2. Сучасні наукові підходи до інтеграції ігрової терапії в логопедичну практику при корекції мовленнєвих порушень	17
1.3. Специфіка психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.....	28
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІГРОВОЇ ТЕРАПІЇ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З МОВЛЕННЄВИМ НЕДОРОЗВИТКОМ.....	44
2.1. Методологічні основи, організація та етапи проведення експериментального дослідження	44
2.2. Визначення особливостей мовленнєвого розвитку дітей з третім рівнем загального недорозвитку мовлення	49
2.3. Зміст та апробація корекційно-розвивальної програми з використанням елементів ігрової терапії	53
2.4. Статистичний аналіз та обґрунтування ефективності впровадженої корекційної програми.....	66
2.5. Методичні рекомендації для фахівців щодо інтеграції ігрових методик у корекційно-розвитковий процес дошкільників	73
Висновки до розділу 2	86
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі державотворення та розвитку України виникає об'єктивна необхідність системного формування та розвитку ключових компетенцій, знань, умінь і навичок особистості. Цей процес має охоплювати всі вікові етапи становлення індивіда, забезпечуючи його готовність до ефективної діяльності у мінливому соціально-економічному середовищі.

Спілкування (комунікативна діяльність) є провідним чинником і необхідною умовою для побудови якісних і стійких соціальних зв'язків (соціальної інтеграції). Незважаючи на його визначальну роль, у процесі побудови ефективної комунікації фіксуються суттєві складнощі (бар'єри). Це актуалізує проблему дослідження та розробки механізмів їх подолання для оптимізації соціальної взаємодії.

Відповідно до статистичних звітів Департаменту освіти і науки України за 2024 рік, поширеність певних порушень серед дітей дошкільного віку досягає 53%, а серед контингенту молодшого шкільного віку – 21%. Для порівняння, у 2017 році ці показники були значно нижчими: 41% та 12% відповідно у тих самих вікових групах.

Ця динаміка зростання дає підстави для висновку, що, з одного боку, негативний вплив зовнішніх чинників посилює розвиток даної проблематики, а з іншого – чинні корекційні та розвиткові програми можуть виявитися недостатньо ефективними з огляду на ускладнення структури порушень.

Оскільки провідною формою діяльності та ключовою моделлю взаємодії на етапі дошкільного та молодшого шкільного віку є гра, то її використання дозволяє ефективно впроваджувати та формувати необхідні освітні компетенції та знання. Зважаючи на різноманіття виявлених порушень мовлення у дітей та значний арсенал ігрових методів, відкривається можливість суттєво розширити спектр корекційної взаємодії з дошкільниками та школярами.

Ігрові технології мають потенціал для позитивного впливу на хід корекції

та підвищення результативності корекційно-розвиткових занять.

Стан дослідження проблеми. Проблема корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку засобами ігрової терапії є предметом постійної уваги як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій думці. Важливий внесок у розкриття теоретичних і практичних аспектів цієї проблематики зробили такі вчені. Особливості мовленнєвого розвитку дитини на етапах дошкільного та молодшого шкільного дитинства досліджували Ю.В.Рібцун, А.М.Богущ та Л.І.Трофименко.

Необхідність пильного моніторингу динаміки мовленнєвих проблем та пошуку нових ефективних моделей корекційної взаємодії з дітьми була обґрунтована у працях О. В. Гаяш. Водночас, вплив гри як провідної діяльності на розвиток і формування дошкільників та молодших школярів знайшов своє відображення у дослідженнях О.О.Барташнікова, І.А.Барташнікової, Т.Л.Пономаренко та Н.Ф.Юрченко.

Наявні наукові розробки створюють підґрунтя для поглибленого вивчення потенціалу ігрової терапії у системі логопедичної допомоги та вказує на актуальність обраної теми кваліфікаційного дослідження: *«Застосування елементів ігрової терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку»*, із забезпеченням структуризації та систематизації наявних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах кафедральної теми *«Професійна підготовка педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти в контексті євроінтеграційних процесів»*, номер державної реєстрації 0121U110897, термін виконання 2021–2025 рр.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування елементів ігрової терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку з III рівнем загального недорозвитку мовлення (ЗНМ).

Об'єкт дослідження: процес логопедичної корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: зміст, форми та ефективність застосування елементів ігрової терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку з III рівнем ЗНМ.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні та методичні засади ігрової терапії й обґрунтувати можливість застосування її елементів у логопедичній практиці.
2. Визначити клініко-педагогічні особливості мовленнєвого розвитку дітей з III рівнем ЗНМ, що потребують корекції засобами ігрової терапії.
3. Розкрити діагностичні, організаційні та змістові особливості застосування елементів ігрової терапії в умовах логопедичного супроводу.
4. Розробити та експериментально апробувати корекційно-розвивальну програму, засновану на елементах ігрової терапії, для корекції мовленнєвих порушень у дітей з III рівнем ЗНМ.
5. Узагальнити результати дослідження та сформулювати методичні рекомендації щодо ефективного застосування елементів ігрової терапії у роботі з даною категорією дітей.

Методи дослідження:

- **теоретичні методи:** аналіз наукової літератури (вивчення досліджень з ігрової терапії, логопедії та корекційної педагогіки), порівняльний аналіз різних підходів до застосування ігрової терапії у логопедичній практиці, узагальнення, класифікація;
- **емпіричні методи:** спостереження за мовленнєвою активністю дітей під час логопедичних занять з використанням ігрових вправ, анкетування та опитування логопедів для визначення поширеності та ефективності застосування ігрової терапії, експериментальна робота (застосування розроблених ігрових вправ у логопедичній практиці з подальшою оцінкою результатів), психодіагностичні методи для оцінки рівня мовленнєвих

порушень до і після застосування ігрової терапії: *методика “Оцінка розвитку активного і пасивного словника”*, *тест “Розвиток зв’язного мовлення”* (для дітей дошкільного віку), *методика для визначення рівня моторики мовлення (“Артикуляційна гімнастика”)*.

- **математико-статистичні методи:** кількісний аналіз результатів дослідження (оцінка змін у мовленні дітей після корекційної роботи), описова статистика (M, SD, %); порівняльні тести (парний t-критерій) для порівняння результатів групи дітей, яка працювала з ігровою терапією, з контрольною групою, яка використовувала традиційні методи корекції.

Теоретичне значення дослідження полягає у концептуалізації та систематизації наукових підходів до інтеграції психотерапевтичних (елементи ігрової терапії) та логопедичних методів впливу, що є важливим для розширення методологічної основи корекційної педагогіки; теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов, механізмів та етапів застосування елементів ігрової терапії як ефективного засобу для корекції комплексних порушень мовленнєвої системи (фонетико-фонематичного, лексико-граматичного та зв’язного мовлення) у дітей дошкільного віку з III рівнем ЗНМ; уточненні критеріїв та показників для діагностики та оцінки динаміки мовленнєвого розвитку, що відбуваються під впливом непрямих ігрових корекційних методик; створенні наукового підґрунтя для подальших досліджень варіативності корекційно-розвивального процесу та використання арт- і терапевтичних технологій у логопедичній роботі з різними нозологічними групами.

Практичне значення дослідження полягає розробці, експериментальній апробації та впровадженні корекційно-розвивальної програми, заснованої на елементах ігрової терапії, яка є готовим інструментом для підвищення ефективності логопедичної роботи з дітьми з III рівнем ЗНМ; створенні комплексу методичних рекомендацій для логопедів і корекційних педагогів щодо організації та змістового наповнення корекційно-розвиткових занять із застосуванням ігрових технік (зокрема, використання рольових ігор, ігор з правилами, арт-ігрових вправ); можливості безпосереднього впровадження

результатів дослідження, включаючи розроблену програму та методики, у практичну діяльність дошкільних закладів та логопедичних центрів, зокрема, в умовах «Альтерра Скул Бориспіль»; поповненні діагностичного інструментарію корекційних установ комплексом ефективних методик для оцінки мовленнєвих порушень у дітей з III рівнем ЗНМ.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність логопедів «Альтерра Скул Бориспіль» під час проведення корекційно-розвиткових занять із дітьми дошкільного віку (Довідка про впровадження № 142 від 2 грудня 2025 року (див. Дод. А)).

Апробація результатів дослідження. Базові теоретичні та практичні напрацювання за темою кваліфікаційної роботи були представлені на щорічній науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (12-15 травня 2025 року, м. Чернівці).

Публікації. За темою кваліфікаційної роботи надруковано одні тези у збірнику тез щорічної наукової студентської конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів теоретичного та практичного характеру, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 59 найменувань, трьох додатків.

Робота містить 17 рисунків і 9 таблиць.

Загальний обсяг роботи – 101 сторінка. Основний зміст роботи викладено на 89 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВОЇ ТЕРАПІЇ В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

1.1. Ігрова терапія як гуманістичний метод психолого-педагогічного впливу

Формування мови та мовлення починається з раннього дитинства, коли дитина спочатку сприймає сигнали оточуючої дійсності, а потім відтворює їх по мірі дорослішання. У період дошкільного та молодшого шкільного віку відбувається ускладнення функціонування психіки що сприяє набуттю та динамічному розвитку мовних компетенцій [2, с. 43].

Важливо будувати взаємодію з дітьми не лише на досягненні високого рівня знань та засвоєння матеріалу, але й таким чином, щоб дітям було цікаво засвоювати нову інформацію, розкривати свій особистий потенціал та інтерес до розвитку мови.

На етапі дитинства (раннє дитинство, дошкільний вік, молодший шкільний вік) в якості провідної моделі роботи з дітьми необхідно використовувати гру [5, с. 21], оскільки завдяки цікавим елементам, наявності певних правил вона розширюватиме коло знань та інтересів дитини; вона має можливість змінювати/коригувати правила відповідно до потреб ситуації, або індивідуальних особливостей дитини; одночасно може виконувати різноманітні функції серед яких: розвиток логіки, формування математичної та мовленнєвої компетенції, розвиток уяви, уваги та фантазії, формування психологічної стійкості та витривалості, реалізація інтересу до навчання та навчальної діяльності [25].

Тому саме ігрова терапія є провідним та найбільш природним методом корекції мовленнєвих порушень у дошкільному віці.

Її ефективність базується на тому, що гра є провідною діяльністю дитини дошкільного віку, через яку відбувається її психічний, когнітивний та соціальний

розвиток. Інтеграція корекційних завдань у гру забезпечує високу мотивацію, добровільну залученість та емоційний комфорт дитини (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Психолого-педагогічне обґрунтування ігрової терапії як методу корекції
мовленнєвих порушень у дошкільному віці**

Аспект	Обґрунтування	Внесок у корекцію мовлення
провідна діяльність	Згідно з психологією розвитку, гра формує вищі психічні функції (ВПФ), включаючи мовлення та довільність.	Створення зони найближчого розвитку (ЗНР), де корекційні навички формуються природно.
емоційна сфера	Гра знижує психологічний опір і напругу, що часто супроводжують логопедичні заняття.	Зняття логоневротичних проявів (заїкання), зменшення страху мовлення та підвищення комунікативної активності.
цілісність	Гра стимулює одночасний розвиток моторики, сприйняття, уваги та мислення (когнітивної бази мовлення).	Формування міцного нейропсихологічного фундаменту для складних мовленнєвих операцій.
мотивація	Ігрова діяльність є самоцінною, що забезпечує тривалу концентрацію уваги.	Подолання швидкої втомлюваності та підвищення інтересу до складних артикуляційних вправ.

Джерело: сформовано автором

Теоретичні засади ігрової терапії беруть свій початок у класичній психології та педагогіці, де гра визнана ключовим чинником психічного розвитку:

- *концепція зони найближчого розвитку (ЗНР)*: гра є джерелом розвитку, що створює ЗНР. У грі дитина здатна виконувати дії, які їй ще не під силу в реальному житті. Для логопедії це означає, що корекційні завдання (наприклад, автоматизація складного звуку) вводяться в гру, де дитина бере на себе роль і може виконати їх “авансом” – за допомогою

внутрішньої мотивації та емоційного підкріплення.

- *теорія провідної діяльності*: гра в дошкільному віці є провідною, оскільки вона формує нові психічні новоутворення (довільність, уява, планування). Мовленнєві навички, інтегровані в гру, засвоюються не як механічні вправи, а як необхідний засіб комунікації для досягнення ігрової мети.
- *психоаналітичний підхід* (З. Фройд, М. Кляйн): гра слугує засобом відреагування та символічного опрацювання внутрішніх конфліктів і травм. Хоча логопед не займається психоаналізом, цей аспект важливий для розуміння вторинних логоневротичних проявів (страх мовлення, заїкання), де гра стає безпечним майданчиком для вираження фрустрації.
- *недирективний підхід* (К. Роджерс) є основою для створення безпечного та приймаючого середовища в логопедичному кабінеті, що критично важливо для дітей з низькою комунікативною активністю або мовленнєвим негативізмом (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Особливості застосування недирективного підходу в роботі з дітьми

Концептуальна засада	Зміст та вплив на логопедію
Клієнт-центрований підхід (К. Роджерс)	Фокус на дитині як активному суб'єкті. Завдання – створити атмосферу безумовного позитивного прийняття для розвитку позитивного Я-образу дитини.
Терапевтичні завдання	Створення умов для вільного вираження емоцій та відпрацювання життєвого досвіду у грі. Це знижує емоційну напругу, що супроводжує мовленнєві порушення.
Технологія взаємодії (Г. Лендрет)	"Пріоритет чуття над знаннями" – логопед спирається на актуальний стан дитини та її вибір іграшок, а не на діагноз. Це забезпечує високу мотивацію.
Механізм дії	Терапевт відображає емоції та дії дитини, що підвищує її самосвідомість та самоконтроль ("Ти злишся, що не виходить цей звук, але ти все одно намагаєшся!").

Джерело: сформовано автором

Одним із ключових напрямків недирективного підходу є клієнт-центрована терапія, розроблена Карлом Роджерсом. У контексті ігрової терапії, Роджерс та його послідовники сформулювали основні цілі, спрямовані на особистісний розвиток дитини та її емоційне зростання:

1. Встановлення сприятливого контакту: створення атмосфери безумовного прийняття для формування позитивних, довірливих стосунків із дитиною.
2. Вираження емоційного спектру: надання дитині можливості вільно проявляти широкий діапазон почуттів (страх, гнів, радість) через ігрові сюжети та матеріал.
3. Відпрацювання життєвого досвіду: допомога дитині переживати та опрацьовувати складні події та ситуації з її реального життя через символіку гри.
4. Дослідження меж: сприяння практичній перевірці дитиною встановлених обмежень (просторових, предметних, соціальних, морально-етичних). Це допомагає засвоїти соціальні норми.
5. Формування позитивного Я-образу: сприяння розвитку позитивного сприйняття себе, зміцнення почуття власної значущості та компетентності.
6. Розвиток самопізнання: стимулювання процесу усвідомлення дитиною власних мотивів, почуттів та поведінки.
7. Набуття самоконтролю: надання дитині можливості поступово розвивати навички саморегуляції та контролю над своєю поведінкою в безпечному ігровому середовищі.

Гері Лендрет, один із провідних фахівців у галузі недирективної ігрової терапії, значну увагу приділяє технології роботи терапевта (педагога-терапевта). Його підхід акцентує, що головне завдання фахівця — це глибинне розуміння дитини та її поточного стану, а не лише поверхневе знання фактів.

Лендрет сформулював низку "простих правил" для ефективної терапевтичної взаємодії:

- пріоритет почуттів над інформацією: терапевту необхідно спиратися на власне емоційне "чуття" щодо дитини та її поведінки у моменті, а не на попередні знання, історії чи діагнози. Важливо бачити дитину тут і зараз.
- осмислений вибір матеріалів: іграшки слід ретельно вибирати відповідно до їхнього символічного потенціалу та терапевтичної мети, а не просто "збирати" випадковий набір. Терапевт має бути чутливим до дитячого світу та символіки іграшок.
- демонстрація глибокої поваги: уся поведінка та комунікація фахівця мають демонструвати повагу до особистості дитини. Неприпустимим є ведення "порожніх" розмов, не пов'язаних із внутрішнім світом дитини чи її ігровим процесом.
- обмеження відповідей: фахівцю слід уникати надання відповідей на ті запитання, які дитина явно не ставила. Це запобігає нав'язуванню дорослої інтерпретації та зберігає за дитиною відповідальність за власний процес дослідження та вираження.

Отже, недирективна ігрова терапія є визнаним методом, де ключова увага приділяється відображенню та розумінню внутрішнього світу дитини через її ігрову діяльність. Цей підхід забезпечує дитині безпечний простір для емоційного вираження та самодослідження.

Дослідниця Т. Завязун акцентує увагу на тому, що починаючи з дошкільного дитинства відбувається поступове ускладнення у функціонуванні психіки, що забезпечує подальшу динаміку через призму гри [8].

Важливо зазначити, що при нормотиповому розвитку у дитини з кожним роком відбувається поступове ускладнення розвитку психіки (вдосконалюється мислення, пам'ять, увага тощо), водночас формується вмотивованість на досягнення результату діяльності, інтерес до будови оточуючої дійсності, що реалізується у бажанні набуття знань, умінь і навичок, життєвого досвіду через призму ігрової діяльності.

Відповідно, важливо дослідити потенційний вплив ігор та технологію, алгоритм побудови гри з метою формування особистості на етапі дошкільного

дитинства. Досліджуючи проблему, необхідно звернути увагу на терміни дослідження «гра», «ігрова діяльність», «розвивальна гра», «ігрова терапія».

На основі аналізу визначень ключових понять кваліфікаційного дослідження, встановлено такий їх зміст:

Гру можна розглядати як систему понять, умов і норм, які визначають, як має діяти учасник. Ігрова діяльність передбачає поєднання фізичних рухів, розумової активності та емоційного включення, спрямованих на виконання певних завдань [3, с. 5].

До основних особливостей ігрової діяльності належать:

- здійснення в межах установлених правил, які іноді стають визначальними для всього процесу;
- добровільність участі – дитина долучається до гри лише за внутрішнім бажанням;
- наявність мотивів, як-от прагнення проявити себе, наслідувати інших або отримати певну винагороду;
- переживання напруги, що є складовою ігрового задоволення: чим вищий емоційний підйом, тим сильніша радість від успіху;
- можливість отримати певний ігровий статус – від переможця до того, хто поступився;
- емоційна активність, змагальність і дух суперництва, які супроводжують гру [14].

Будь-яка гра незалежно від виду та вікової періодизації учасників, підпорядкована певним законам і має композиційну побудову:

- експозиція: правила, учасники, мета та завдання гри;
- зав'язка – перші кроки у грі – постановка проблеми, стратегія та тактика обрані кожним гравцем;
- кульмінація – пік гри, коли зрозумілим є розподіл сил, або хто краще досягає мети та завдань діяльності;
- розв'язка – результат гри, ступінь реалізованості мети та завдань, набуття необхідних компетенцій кожним учасником гри, задоволеність –

незадоволеність результатом [2; 14].

Дослідниці Т. Піроженко та Т. Завязун зазначають, що в освітній практиці ЗДО широко використовуються різні види ігрових моделей, зокрема імітаційні, операційні, рольові, сюжетні ігри та ігри-змагання [18].

Імітаційні ігри передбачають відтворення певної діяльності чи професійного середовища: роботи журналіста, медичного працівника, кухаря та ін. Такий вид ігор включає розгорнутий сценарій, характеристику подій, опис умов або об'єктів, що моделюються. Завдяки цьому діти знайомляться з особливостями праці дорослих та вчаться цінувати різні професії.

Операційні ігри спрямовані на формування або вдосконалення окремих умінь і дій. Це може бути тренування інтонації, мовленнєвих пауз, логічних наголосів чи інших специфічних операцій, необхідних у певній діяльності. Тут моделюється сам процес виконання завдання.

Рольові ігри допомагають дитині опанувати способи взаємодії у визначених ситуаціях. Учасники отримують ролі з певним змістом, що відповідає умовам, проблемній ситуації чи меті гри. Під час такої діяльності діти відпрацьовують моделі поведінки, послідовність дій і соціальні функції, пов'язані з їх ролями.

Ігри-змагання передбачають активну взаємодію дітей у діяльності на швидкість, спритність, логіку тощо. Вдається визначити лідерські якості, емоційну стійкість, орієнтованість на спільну командну, або на індивідуальну діяльність у векторі досягнень успіху [2].

Отже, ігротерапія – “метод профілактичного та лікувального впливу на дітей і дорослих, що сприяє розвитку та покращенню фізичного, психічного й емоційного стану практикуючого” [1, с. 6].

Ігрова терапія є ефективним методом корекції мовленнєвих порушень у дітей, оскільки вона створює психологічний комфорт, підвищує мотивацію та допомагає відпрацьовувати нові мовленнєві навички в невимушеній атмосфері. Вона дозволяє дітям вільно виражати себе через гру, що особливо важливо для тих, у кого є проблеми з мовленням.

Отже, ігрова терапія:

- забезпечує психологічний комфорт: гра робить процес навчання цікавим і невимушеним, що допомагає знизити стрес та тривожність, пов'язані з мовленнєвими труднощами;
- підвищує мотивацію: діти охоче участь у заняттях, які побудовані на основі гри, що стимулює їхню мотивацію до навчання та покращує емоційний стан;
- розвиває психічні функції: активізує вищі психічні функції: слухову увагу, пам'ять і швидкість запам'ятовування, що є основою для успішної корекції мовлення;
- формує мовленнєві навички: через гру діти вчаться правильно будувати речення, засвоюють граматичні форми та розвивають зв'язне мовлення, що сприяє закріпленню нових мовленнєвих навичок;
- сприяє соціальній адаптації: ігрова терапія допомагає дитині розвивати соціальні навички, емпатію та знижувати агресію, що покращує її комунікацію в колективі.

Ігрові технології навчання мають низку особливостей, які відрізняють їх від інших педагогічних підходів. Насамперед гра є природною, знайомою й привабливою формою діяльності для людей різного віку, тому вона легко сприймається та не викликає напруження. Розвивальний потенціал впливу гри на дитину є достатньо важливим і передбачає розвиток необхідних компетенцій серед яких: розуміння причинно-наслідкових зв'язків між подіями, вміння обґрунтувати власну позицію, вміння співвідносити значущість подій та елементів оточуючої дійсності.

Гра виступає ефективним способом активізації дітей: у її умовах простіше долати труднощі, бар'єри й страх помилитися. Вона має внутрішню мотиваційну силу, адже стимулює прояви ініціативи, фантазії, творчого мислення, наполегливості та самостійності.

Також ігрові методи дають можливість органічно передавати знання, формувати вміння та закріплювати навички в процесі діяльності, а не через

пасивне сприймання матеріалу.

Гра є багатофункціональною: її вплив проявляється одночасно в кількох напрямках – пізнавальному, емоційному, соціальному, мотиваційному. Окрім того, вона здебільшого має колективний характер. У її основі лежить елемент змагання, де суперником може виступати як інший учасник, так і сам учень, коли він прагне перевершити власні попередні результати. Має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат у змісті налагодження підтримки, якісної взаємодії та реалізації мовної та мовленнєвої компетенції.

Отже, ігрова терапія є методологічним фундаментом логопедичної корекції у ЗДО. Вона дозволяє перетворити складний освітній процес на природну, високо-мотивовану діяльність, забезпечуючи як корекцію мовлення, так і повноцінний психологічний розвиток дитини.

1.2. Сучасні наукові підходи до інтеграції ігрової терапії в логопедичну практику при корекції мовленнєвих порушень

Проблема корекції мовленнєвих порушень у дошкільному віці вимагає комплексного та гуманістичного підходу, що відповідає провідній діяльності дитини. В контексті сучасної логопедії, ігрова терапія розглядається не просто як метод, а як фундаментальна методологічна засада, що забезпечує психологічний комфорт, мотивацію та цілісний розвиток особистості дитини. Даний розділ присвячений аналізу теоретико-методологічних основ інтеграції ігрової терапії у логопедичну практику, виявленню ключових підходів та механізмів їхньої ефективності.

Ігрова терапія використовується для корекції широкого спектра мовленнєвих порушень (дислалія, дизартрія, алалія, заїкання) та охоплює кілька ключових напрямків:

1. Корекція звуковимови та артикуляції

- артикуляційна гімнастика в ігровій формі: вправи перетворюються на

"казкові подорожі" або "імітацію тварин" ("Жабка посміхається", "Слоник тягне хобот"), що підвищує якість їх виконання завдяки емоційному підкріпленню;

- дидактичні ігри на диференціацію звуків: використання сюжетних карток, де дитина має розкласти предмети за наявністю певного звуку ("Звук [С] живе у синьому будиночку").

2. Розвиток лексико-граматичної сфери

- сюжетно-рольові ігри: "Магазин", "Лікарня", "Сім'я" створюють природні умови для застосування нових слів (активний словник) та формування граматичних конструкцій (узгодження слів, відмінки);
- ігри з мнемотехнікою: використання мнемоквадратів та мнемодоріжок (візуальні символи для кодування слів та речень) перетворює процес запам'ятовування та переказу на гру-розшифровку. Це ефективно для розвитку зв'язного мовлення та логіки розповіді.

3. Розвиток фонематичного слуху та мовленнєвого дихання

- ігри на слухову увагу: "Вгадай, що звучало?", "Голосно-тихо" допомагають дитині диференціювати немовленнєві звуки, що є основою для формування фонематичного слуху;
- дихальні ігри: "Футбол у ворота", "Здуй пір'їнку" розвивають тривалий та рівномірний мовленнєвий видих, необхідний для нормального мовлення, за допомогою ігрових елементів.

4. Ігрова терапія при заїканні (логоневрозі)

- ігри на релаксацію та ритмізацію: використання рухових і ритмічних ігор для зниження загальної тривожності та синхронізації мовлення з рухом. Створення ігрової ситуації, де мовлення виникає спонтанно (наприклад, озвучування персонажів) тощо.

Використання ігрової терапії в логопедії вимагає гнучкого поєднання недирективного психологічного фону та директивних корекційних цілей, що формує так званий кореспондентний підхід, де гра виступає як інструмент, а не просто фон.

Кореспондентний підхід (керована гра) – це адаптована форма ігрової терапії, де логопед спочатку слідує за вибором дитини (недирективний початок), але потім тонко інтегрує корекційні завдання, які відповідають ігровому сюжету. Наприклад, якщо дитина обрала гру в "Потяг", логопед вимагає, щоб "потяг" видавав звук [Р] ("р-р-р") для тренування вібрації язика.

У комплексному підході мовлення розглядається як частина цілісного психічного розвитку. Корекція порушень відбувається через стимуляцію когнітивних функцій, які є психологічним фундаментом мовлення (за Ю.В.Рібцун) [38]. Логопед використовує гру для одночасного розвитку:

- моторики: ігри з дрібними предметами, піском, шнурівками (що впливають на мовленнєві зони кори головного мозку);
- уваги та пам'яті: ігри на запам'ятовування інструкцій, послідовності дій;
- сприйняття: ігри на диференціацію звуків (фонематичний слух) тощо.

Логопедична практика активно використовує спеціалізовані ігрові технології, які є прямим втіленням ігрової терапії:

- мнемотехніку – як структуровану ігрову діяльність, що перетворює процес запам'ятовування на візуальне кодування. Враховуючи домінування наочно-образної пам'яті у дошкільників, мнемоквадрати, мнемодоріжки та мнемотаблиці перетворюють вивчення слів та складання зв'язного мовлення на захоплюючу гру-розшифровку. Це забезпечує свідомий контроль над мовленнєвими елементами;

- сюжетно-рольову гру як основний інструмент для автоматизації та генералізації мовленнєвих навичок. Моделювання реальних комунікативних ситуацій ("Лікарня", "Магазин"), у яких дитина змушена використовувати правильні мовленнєві зразки для досягнення ігрової мети, дозволяє вивести навички з кабінету у реальне життя;

- ігрові техніки релаксації та арт-терапії, які критично важливими для корекції логоневрозів (заїкання) та мовленнєвого негативізму. Наприклад, використання піску, фарб, тіста (ігри на релаксацію) для зниження загального м'язового та емоційного напруження, що є необхідною умовою для коректної

фонації та ритміки мовлення.

На відміну від психолога, логопед має подвійну функціональну роль: він є одночасно емоційним партнером і корекційним направляючим (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Ролі та функції логопеда під час використання ігрової терапії в корекції

Роль	Функція	Приклад в Логопедії
емоційний партнер	Демонстрація безумовного прийняття та відображення почуттів дитини (за Лендретом).	Коли дитина не може вимовити звук: <i>“Я бачу, тобі сумно, що не виходить, але давай спробуємо зробити цей звук ще раз, щоб ведмедик почув його!”</i>
корекційний направляючий	Створення структурованої, але ігрової ситуації, що спонукає до цільового мовленнєвого акту.	Введення ігрових обмежень: <i>“Щоб отримати цей скарб, ти повинен сказати слово “шишка” правильно”</i> .

Джерело: сформовано автором

Ефективність ігрових технологій в логопедії досягається через такі механізми:

1. Подолання бар'єрів: гра усуває вторинні психологічні нашарування мовленнєвого порушення (негативізм, сором), перетворюючи заняття з "уроку" на захоплюючу взаємодію.
2. Формування внутрішньої мотивації: дитина прагне вимовити слово правильно не для логопеда, а для досягнення ігрової мети (перемогти, допомогти герою).
3. Автоматизація в різних контекстах: ігрова терапія забезпечує багаторазове, але немонотонне повторення артикуляційних рухів та мовленнєвих зразків, необхідне для їхньої автоматизації та подальшої генералізації (перенесення в реальне життя).

Мета логопеда – не лише емоційне опрацювання, а й формування та

автоматизація коректних мовленнєвих навичок через ігрову діяльність. Логопед використовує гру як мотиваційний міст для виконання складних та часто монотонних артикуляційних і фонематичних вправ.

Ігрова взаємодія в логопедії – це керована, структурована гра, яка поєднує терапевтичні цілі (за Роджерсом/Лендретом) із чіткими корекційними завданнями (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Адаптація ігрової терапії до логопедичних цілей

Принципи ігрової терапії	Логопедична аплікація та мета
Створення безпечного простору	Формування зони емоційного комфорту, де дитина не боїться мовленнєвої помилки. Це критично важливо для дітей із заїканням або мовленнєвим негативізмом.
Використання іграшок як символів	Іграшки стають артикуляційним тренажером (наприклад, "ведмедик" робить мовленнєву зарядку) або комунікативним посередником (дитина говорить до ляльки).
Відпрацювання життєвого досвіду	Сюжетно-рольові ігри ("Магазин", "Подорож") використовуються для перенесення автоматизованих звуків та граматичних конструкцій у природні комунікативні ситуації.
Набуття самоконтролю	Ігри на розвиток мовленнєвого дихання та ритму ("диригент", "дмухай на пір'їнку") допомагають дитині свідомо регулювати свій мовленнєвий апарат.

Джерело: сформовано автором

Серед усього різноманіття ігор, що можуть бути використані у роботі з дітьми для корекції порушень мовленнєвого розвитку, можна виокремити і такі:

- «комп'ютерні ігри» – дозволяють візуалізувати в об'ємному просторі, містять алгоритм трансляції правильної вимови звуків, допомагають шляхом наочності зрозуміти дитині правильну артикуляцію тощо;

- «сюжетно-рольові ігри» – ця категорія куди увійшли ігри з машинками,

солдатиками, технікою у хлопчиків, і ігри з ляльками дівчаток. Діти в грі спілкуються, вибудовують різні ситуації що сприяє активізації спілкування мотивує до комунікації;

- «спортивні, рухливі ігри»: ігри з м'ячем (футбол, баскетбол), бадмінтон, скакалка, як групові ігри – «квач», хованки, їстівне – неїстівне та інше, що сприяє формуванню позитивної конкуренції у здобутті перемоги, домовленості щодо правил гри, розвиток координації, моторики сприяє зміцненню між кульових зв'язків, виконує роль нейрогімнастики, що призводить до вдосконалення та зміцнення зв'язків;

- «інтелектуальні та настільні ігри»: загадки, пазли, лото, шашки, шахи, настільний футбол та хокей сприяють розкриттю інтелектуального потенціалу, стійкості психоемоційного стану, що допомагає налагоджувати взаємодію з дітьми;

- «конструкторські ігри» – шляхом конструювання та використання конструкторів «ЛЕГО» дозволяють проводити роботи з розвитку інтонації, логічного наголосу тощо.

У логопедичній практиці фахівець виступає як "направляючий партнер":

- на початку: логопед дає дитині свободу вибору іграшок та сюжету, щоб визначити її актуальний психологічний стан та мовленнєві можливості (слідуючи принципу Лендрета "чуття важливіші за знання").
- у процесі: логопед тонко інтегрує корекційні завдання в обраний дитиною сюжет. Наприклад, у грі "Будівництво вежі" логопед вимагає, щоб "цеглинки" називалися правильно або щоб "кран" робив артикуляційну вправу перед тим, як підняти вантаж.

Логопеди використовують різноманітні ігрові методики, адаптовані до конкретних мовленнєвих порушень:

- предметні ігри: використання пірамідок, мозаїк, сортерів для розвитку сприйняття кольору, форми, величини та дрібної моторики, що є основою для розвитку мовлення;
- сюжетно-рольові ігри: ігри в "магазин", "лікарню", "школу" стимулюють

використання мовлення в різних соціальних контекстах, розвиток діалогічного та монологічного мовлення;

- настільні та дидактичні ігри: ігри з картками, лото, доміно допомагають автоматизувати звуки, розширити словниковий запас та формувати граматичну правильність мовлення;
- ігри з елементами арт-терапії: використання малювання, ліплення, музики для вираження емоцій та стимулювання мовленнєвої активності;
- логоритміку: поєднання музики, руху та мовлення для корекції темпу, ритму мовлення та загальної моторики.

Ігрова терапія дозволяє логопеду інтегрувати корекційні завдання в діяльність, яка приносить дитині задоволення, що забезпечує більш стійкі та якісні результати в подоланні мовленнєвих порушень.

Логопедична корекція за допомогою гри є систематичною і проходить кілька етапів:

- 1) діагностично-спостережний етап: вивчення мовленнєвого порушення дитини під час вільної гри для виявлення її ігрових інтересів, рівня комунікативної активності та психологічного стану;
- 2) адаптаційно-корекційний етап: поступове введення корекційних завдань у гру: від простих (артикуляційні вправи в ролі) до складних (побудова діалогу за ролями);
- 3) автоматизація та узагальнення: закріплення правильних мовленнєвих навичок у різних ігрових та соціальних ситуаціях для перенесення їх

Інтеграція ігрової терапії в логопедичну практику вимагає не лише теоретичного обґрунтування, а й конкретних технологічних рішень, що забезпечують ефективну корекцію мовленнєвих порушень. Сучасна логопедія активно впроваджує різноманітні ігрові методики, які трансформують традиційні корекційні заняття в захоплюючу, мотивуючу діяльність, що відповідає віковим особливостям дошкільників.

З моменту потрапляння до закладу дошкільної освіти (при нормотиповому розвитку особистості дитини), як на це вказує А. Богуш, відбувається

динамічний розвиток мовленнєвої компетенції, зокрема спостерігаються такі зміни:

- високі темпи накопичення словникового запасу (дитина є ініціатором, постійно ставить питання, допитується тлумачення та значення певних слів);
- активний словник (те що дитина вербалізує) починає використовуватися більш обширно, поповнюється й пасивний словник (слова які дитина знає, але не використовує);
- відбувається оволодіння новими термінами відповідно до програмового матеріалу (професії; транспорт; рослинний та тваринний світ);
- спостерігається розвиток граматичного складу мови, розширення складності речень, вдосконалення звуковимови;
- ускладнюється робота артикуляційного апарату;
- відбувається певний симбіоз ментальної сфери та мовлення, коли дитина вчиться аргументувати власну думку (ознаки пояснювального мовлення) [2].

В. Сильченко наголошує, що в векторі розвитку мовлення важливо, щоб на етапі дошкільного дитинства дитина була: активною, зацікавленою у вибудові соціальних зв'язків, орієнтована на соціальну взаємодію; мала розвинену уяву, фантазію, намагалася вигадувати історії, обстоювати власну точку зору (Не хочу, тому що..., цікаво бо...); могла ставити питання та очікувала відповіді на них, надавала оцінку власним діям - була критичною до себе (добре бо..., погано тому що...) [23, с. 86].

Проте, в ряді ситуацій (педагогічна занедбаність, інтелектуальна недостатність тощо), наявні певні нюанси, що зумовлюють необхідність розробки певного підходу до дитини з урахуванням особливостей розвитку.

Мовленнєві розлади становлять одну з найпоширеніших форм відхилень у психофізичному становленні дітей дошкільного віку. За концепцією Ю.В. Рібцун, фундаментом для формування мовленнєвих навичок виступає достатній рівень розвитку когнітивних функцій: мисленнєвих операцій, концентрації уваги, процесів запам'ятовування, перцептивних здібностей (особливо в аудіальній та візуальній модальностях), а також моторики дитини.

Будь-які дефіцити у становленні зазначених психічних функцій неминуче відображаються на мовленнєвому розвитку дитини [20, с. 21].

Саме тому сучасні логопедичні підходи наголошують на необхідності комплексної роботи, яка стимулює одночасний розвиток усіх когнітивних функцій через ігрову діяльність.

Перспективним напрямом ігрової взаємодії є робота з використанням мнемотехніки. Застосування мнемотехнічних методів ґрунтується на здатності до спостереження й образного сприйняття, спрямовуючись на свідоме формування асоціативних зв'язків між різними елементами. Щодо ефективності мнемотехніки, дослідники підкреслюють, що людський мозок найкраще утримує в пам'яті візуальну інформацію, оскільки психічна діяльність базується переважно на образному сприйнятті та взаємозв'язках між предметами. Враховуючи домінування наочно-образної пам'яті у дошкільників, вони здатні природно опановувати мнемотехнічні методи та свідомо їх використовувати [4].

Ритмізація та римування є найпростішими мнемонічними інструментами. Ритмічна організація становить природний спосіб структурування даних, який багато осіб використовують інтуїтивно [22]. Вони систематично відтворюють інформацію, дотримуючись певного ритмічного малюнка або створюючи римовані конструкції. Саме так традиційно вивчають таблицю множення чи географічні назви. Проте варто зауважити, що ритмічно-римоване запам'ятовування забезпечує лише утримання інформації без гарантії її глибокого осмислення [24].

Асоціативний метод – найбільш поширений у роботі з дошкільниками. Експерти радять використовувати римовані опори. *Наприклад: 1 – блондин (образ людини зі світлим волоссям), 2 – вода (образ прозорої рідини), 3 – трикутник (геометрична форма).* Такий підхід дозволяє дитині створювати власні асоціативні ряди, що полегшує запам'ятовування та відтворення інформації.

До переваг мнемотехніки у роботі з дітьми відносять: контроль над процесами запам'ятовування, удосконалення мовленнєвих навичок та

стимулювання асоціативного та образного мислення, концентрації уваги.

У роботі з дошкільниками використовуються три послідовні етапи:

1. Мнемоквадрати. На початковому етапі дітей знайомлять із доступними графічними символами, що відображують окреме слово, фразу чи елементарне висловлювання. Мнемоквадрат – це одиничне зображення, яке кодує одне слово або просте поняття. Приклади використання мнемоквадратів: зображення сонечка = слово "сонце", малюнок дерева = слово "дерево", схематичне зображення будинку = слово "будинок".

Методика роботи з мнемоквадратами: логопед демонструє дитині картку з символом; пояснює, яке слово або поняття кодує цей символ; дитина повторює слово, розглядаючи символ; поступово кількість мнемоквадратів збільшується; дитина вчиться самостійно "читати" символи та відтворювати слова.

Корекційні завдання на етапі мнемоквадратів: автоматизація поставлених звуків (добір слів із певним звуком); розширення словникового запасу (введення нових тематичних груп слів); розвиток фонематичного слуху (диференціація слів за першим звуком).

2. Мнемодоріжки. Після адаптації до мнемоквадратів впроваджують послідовності із чотирьох символів, які дозволяють конструювати короткі розповіді з декількох речень. Мнемодоріжка – це послідовність із 3-5 мнемоквадратів, об'єднаних єдиним сюжетом.

Методика роботи з мнемодоріжками: логопед розповідає коротку історію, послідовно вказуючи на символи; дитина слухає та стежить за послідовністю символів; спільно з логопедом дитина відтворює розповідь за допомогою доріжки; поступово дитина вчиться самостійно розповідати за мнемодоріжкою; на завершальному етапі дитина може створювати власні мнемодоріжки.

Корекційні завдання на етапі мнемодоріжок: формування фразового мовлення (побудова простих речень); розвиток граматичних навичок (узгодження слів у реченні); формування логічної послідовності викладу; автоматизація звуків у фразовому мовленні.

3. Мнемотаблиці – це більш складні структури для розширеного мовлення,

що складаються з 9-16 мнемоквадратів, організованих у вигляді таблиці. Вони дозволяють дитині відтворювати складні розповіді, казки, вірші.

Типи мнемотаблиць:

А) Для відтворення віршів та лічилок:

Кожен рядок таблиці відповідає одному рядку вірша. Наприклад, для вірша "Сонце встало рано-рано":

Рядок 1: [Сонце] + [Стрілка вгору] + [Годинник показує ранок]

Рядок 2: [Промені] + [Дерева] + [Квіти]

Рядок 3: [Діти] + [Усмішки] + [Гра]

Б) Для переказу казок:

Послідовність ключових подій казки кодується символами. Наприклад, для казки "Ріпка": [Дід] → [Насіння] → [Ріпка виросла] → [Дід тягне] → [Баба допомагає] → [Онук] → [Собака] → [Кіт] → [Миша] → [Витягли ріпку]

В) Для складання описових розповідей:

Таблиця містить категорії опису (колір, форма, розмір, смак, де росте тощо). Наприклад, опис яблука:

Колір: [Червоний круг]

Форма: [Коло]

Розмір: [Велике/маленьке]

Смак: [Солодке – усміхнене обличчя]

Де росте: [Дерево]

Методика роботи з мнемотаблицями:

- етап ознайомлення: Логопед розповідає текст повністю, не показуючи таблицю;
- етап кодування: Спільно з дітьми розглядають таблицю, пояснюють значення кожного символу;
- етап запам'ятовування: Дитина розглядає таблицю, встановлює зв'язки між символами;

- етап відтворення: Дитина самостійно розповідає текст, спираючись на таблицю;
- етап творчості: Дитина створює власні мнемотаблиці для нових текстів.

Корекційні завдання на етапі мнемотаблиць: розвиток зв'язного мовлення (складання розгорнутих розповідей); формування монологічного мовлення; автоматизація та диференціація звуків у текстах; збагачення лексичного запасу; розвиток граматичної правильності мовлення; формування навичок переказу та складання власних розповідей.

Отже, ігрова терапія для логопеда – це високотехнологічний метод, який використовує природну потребу дитини в грі для ефективної та приємної корекції мовленнєвих порушень. Вона забезпечує необхідний психологічний фундамент (безпека, мотивація) для ефективної корекції. Шляхом застосування кореспондентного підходу та інструментальних технологій (мнемотехніка, сюжетно-рольова гра) логопед успішно інтегрує терапевтичні принципи з директивними корекційними цілями, сприяючи цілісному розвитку та соціальній адаптації дитини з мовленнєвими порушеннями.

Аналіз теоретичних засад мовленнєвого розвитку підтверджує, що в сучасних умовах порушення мовленнєвої компетенції набули значного поширення, що критично гальмує когнітивне становлення дитини та ускладнює досягнення нею нормативних показників (повна звуковимова, активний словник, складний синтаксис) до 5-річного віку. Ефективна корекція має ґрунтуватися на системному підході, що враховує фундаментальну роль когнітивних функцій (уваги, мислення, пам'яті) як основи мовлення, та вимагає інтеграції роботи в провідну діяльність дошкільника – гру. У цьому контексті найбільш перспективним інструментом є мнемотехніка (у формі мнемоквадратів, доріжок і таблиць), яка, використовуючи наочно-образну пам'ять, перетворює процес запам'ятовування на структуровану, мотиваційну, ігрову взаємодію, тим самим забезпечуючи контроль над корекційними процесами та одночасний розвиток асоціативного мислення і комунікативної активності дитини.

1.3. Специфіка психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення

Психолого-педагогічний супровід мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку з порушеннями мовлення є комплексною, динамічною та цілісною системою діяльності фахівців, спрямованою на створення оптимальних умов для корекції, компенсації та інтеграції дитини у соціум. На відміну від ізольованих корекційних занять, супровід охоплює всі сфери життєдіяльності дитини (освітню, сімейну, соціальну) і ґрунтується на низці ключових концептуальних засад.

Дошкільний вік охоплює період від 3 до 6–7 років. У цей час формується нова соціальна ситуація розвитку дитини, провідним видом діяльності стає гра, через яку діти опановують інші види діяльності. У цей час відбувається формування ключових нових психічних і особистісних якостей, активно розвивається інтелектуальна сфера дитини та закладається готовність до шкільного навчання.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці характеризується низкою елементів, що визначають її специфіку:

- присутність соціального середовища та значущих дорослих, які сприяють формуванню світогляду, ціннісних орієнтирів і норм поведінки;
- формування кола базових обов'язків: спільні дії поступово замінюються самостійним виконанням дорослих вказівок; з'являється можливість систематичного навчання; дитина встановлює взаємини з однолітками, що розширює її соціальне середовище;
- розвиток усвідомленої позиції дитини щодо інших людей, формування власного «Я» та здатності до самоаналізу своїх вчинків.

У сфері розвитку мовленнєвої компетенції, як зазначає А. М. Богуш, на етапі дошкільного віку відбуваються такі зміни: активне накопичення

словникового запасу; поступове оволодіння певними термінами; розвиток граматичного складу мови; розширення складності речень; вдосконалення звуковимови, робота артикуляційного апарату. Формуються навички розмірковування; планування; контролю за думками; дитина вчиться аргументувати власну точку зору (ознаки пояснювального мовлення).

Дитина в цьому віці: ставить питання та потребує відповіді на них; дає оцінку власним діям; орієнтована на соціальну взаємодію; творчо розвивається, фантазує; обмінюється враженнями [3].

В межах розвитку мовлення: дитина вміє узагальнювати; диференціювати поняття; встановлювати взаємозалежності між певними подіями; відбувається значний розвиток здібностей до класифікації.

Серед ключових характеристик дошкільного віку можна виділити такі: стриманість та вміння контролювати власну поведінку; засвоєння «мови почуттів», що проявляється через жести, міміку, пози та емоційні інтонації у мовленні; приховування негативних емоцій, таких як агресія, страх чи сльози, коли дитина відчуває певний сором і наслідую поведінку дорослих.

У процесі мислення дитини важливу роль відіграє мова. Малюк починає розуміти коментарі дорослого щодо дій із предметами, оцінює результати власних дій, формулює проблеми.

Основні функції питань дошкільника представлені у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Провідні функції у змісті «питання- відповідь» для дошкільника

Розвиток когнітивних процесів			Вдосконалення мови (комунікативна складова)		
Здатність до рефлексії	Активізація пізнання	Регуляція, самоаналіз, навчальний інтерес	Емпатія, емоційний інтелект	Потреба у встановленні комунікативного контакту	Спонування до дії

Джерело: сформовано автором

Як зазначають Дж. Брунер та О. І. Ісеніна, мовлення дорослого, спрямоване на малюка з перших днів життя, має діалогічну структуру типу «питання—відповідь», навіть якщо дитина ще не здатна давати вербальні відповіді. Дорослий виступає посередником між дитиною та світом, демонструючи їй способи пізнання навколишнього середовища через діалог [8].

У віці 2–3 років у дітей з'являються перші ситуативні питання щодо предметів і їхнього розташування [11]. Разом із тим виникають питання пізнавального характеру, спрямовані на виявлення прихованих зв'язків: наприклад, «чому машина не їде?» або «чому олівці розсипаються?», що свідчить про формування первинних уявлень про причинно-наслідкові зв'язки та розвиток чутливості до суперечностей у практичній діяльності.

Для дітей із нормотиповим розвитком характерне послідовне формування пізнавальної, інтелектуальної, емоційно-регуляторної сфер і вербальних компетенцій. Результатом стає: здатність структурувати і керувати власними діями; набуття незалежності у поведінці та виборах; активна освітня мотивація; уміння критично оцінювати власні дії та логічно відстоювати свої погляди.

У цілісності ці аспекти забезпечують інтенсивний розвиток мовлення в дошкільному віці. Діти швидко засвоюють мову, їх словниковий запас до 6 років зростає до 2500–3500 слів, включаючи іменники, дієслова, прикметники, займенники, числівники. Вони опановують поєднання слів у речення за правилами граматики, а до 5 років без спеціального навчання засвоюють базові граматичні структури та синтаксис рідної мови. Розвивається фонетична сторона мови: діти усвідомлюють власну вимову, набувають навичок варіювання темпу й сили голосу, дикції та виразності мовлення. З'являється оригінальне словотворення. Діти створюють власні казки, розповіді, короткі вірші, «дражнилки», активно користуються виражальними засобами та враховують аргументи інших [21; 23].

Особливості мовленнєвого розвитку дітей 6–7 років перед вступом до школи включають: появу стійких образних висловів, які дитина не лише знає, а й розуміє; правильну побудову речень, оволодіння граматичними правилами,

формування розгорнутих висловлювань і фразової мови; засвоєння складової структури слова, уміння виділяти склади та голосні з ударним наголосом; здатність класифікувати предмети за заданими ознаками; мовлення стає засобом діалогового спілкування; у школі воно стає предметом спеціального вивчення.

До початку шкільного навчання активний словниковий запас дитини становить 4000–7000 слів, а пасивний може перевищувати його на кілька тисяч. Приблизно 60–70% слів дитина використовує у повсякденному мовленні.

За результатами досліджень М. Є. Хватцева на п'ятому році життя діти правильно вимовляють усі звуки, не виникають складнощі у вимовлянні таких складних звуків як «шиплячі», з успіхом оволодівають звуком «р», зникають випадки заміни та недоліків дзвінкості [56].

Проте, як наголошує автор, у низці випадків можуть зустрічатися випадки порушення складової структури слова: в якості причин виступають: недостатність артикуляції; слабкість звукового аналізу; порушення відчуття ритму [33,39].

Характерними є перестановки у словах, в якості прикладу наводяться такі випадки: «корова» – «ковара»; «тарілка – тарелька». Властиві випадки контамінації (коли зливаються два слова в одне): «гуяти» – «гуляти іти»; асиміляція (уподобання) – «на місце» – «момісто» [41, с. 43].

Встановлено, що зазначені вище особливості загалом є нормою для дітей на етапі 5 річного віку, проте у більш старшому віці – на етапі молодшого шкільного віку такі випадки вже є ознаками певних мовленнєвих вад, зокрема загального недорозвинення мови. Дослідження проблематики у межах 50–60-х років ХХ сторіччя дозволило сформулювати та теоретично обґрунтувати термін «загальне недорозвинення мови».

Важлива роль формуванні контексту поняття належить Р. Є. Левіній, як на це вказує Н. І. Ясінко. На її думку, загальне недорозвинення мови має на увазі «складні мовні розлади, які відрізняються наявністю стійких порушень у формуванні фундаментальних компонентів мовної системи, як звукової, так і

змістової сторін» [50, 52]. У цьому забезпечується збереження інтелектуального розвитку та аудіального сприйняття.

У дослідженні Л. В. Мороз та Н. В. Скворчої «*Поширеність мовленнєвих порушень серед дитячого населення у м. Суми та Сумській області*» (2015–2018 рр.), автори виявили зростання тенденції до мовленнєвих порушень у дошкільнят у геометричній прогресії: у 2010 році: 3,8% дітей; у 2011 році: 13,0% дошкільнят; у 2012 році: 19,6% випробуваних дітей. Загалом негативна тенденція впродовж років збільшилася у 5 разів, що згідно з думкою дослідників корелює із середнім показником того часу по Україні (приблизно 15,7% дошкільнят і молодших школярів мають певні мовленнєві порушення).

Результати дослідження, представленого на науково-практичній конференції «Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації» (2019–2020 рр.), засвідчили наявність мовленнєвих відхилень у більш ніж 60% дітей дошкільного й молодшого шкільного віку в Україні [33] (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Основні види порушень мовлення у дітей

№	Порушення мовлення	Основні симптоми	Приклади проявів
1	Дислалія	Спотворення, пропуск або заміна окремих звуків	«сос» замість «сіль», «тате» замість «тато»
2	Порушення голосу	Неправильне звучання голосу, нерегулярна робота голосових зв'язок	Дистонія, афонія (тимчасова відсутність голосу)
3	Ринолалія	Носове звучання голосу через анатомічні особливості	Голос «в носі», схожий на пародію «трубний»
4	Дизартрія	Неправильна вимова всіх груп звуків, порушення ритму та інтонації	Мовлення нечітке, монотонне, неправильно акцентоване
5	Заїкання	Повторення або подовження звуків і складів, страх мовлення	«М-м-мама», уникання важких слів
6	Алалія	Відсутність або недорозвинення мовлення, не може говорити або розуміє лише частково	Моторна: розуміє, але не говорить; сенсорна: не розуміє мови

7	Афазія	Часткова або повна втрата мовлення через ураження мозку	Неможливість формувати речення, повторює лише окремі слова
8	Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ)	Недостатній словниковий запас, бідна граматики, проблеми з фонематичним слухом	Обмежене мовлення, переважно іменники і дієслова, прості речення

Джерело: сформовано автором

Дослідження проблематики у межах 50–60-х рр. ХХ ст. дозволило сформулювати та теоретично обґрунтувати термін «загальне недорозвинення мови». Важлива роль у формуванні контексту поняття належить Р. Є. Левіній. На її думку, загальне недорозвинення мови має на увазі «складні мовні розлади, які відрізняються наявністю стійких порушень у формуванні фундаментальних компонентів мовної системи, як звукової, так і змістової сторін» [50, 52]. У цьому забезпечується збереження інтелектуального розвитку та аудіального сприйняття.

Загальний недорозвиток мовлення, відповідно до проведених досліджень, має 4 рівні, які відрізняються за складністю та обсягом порушень:

1. *перший рівень ЗНМ*: мовлення дитини відсутнє або обмежене невеликою кількістю спрощених слів; звуконаслідування замінює реальні слова (наприклад, «ме» замість «коза», «няв» замість «кіт»); називаються лише окремі склади або частини слова; спостерігаються грубі спотворення звукової та складової структури слова, включаючи додавання, пропуски чи перестановки складів; основним засобом спілкування є міміка та жести;

2. *другий рівень ЗНМ*: словниковий запас дитини обмежений, але включає слова різних частин мови (іменники, дієслова, прикметники); використовуються прості речення з 2–3 слів, переважно для повсякденного спілкування; у звуковимові часто трапляються помилки: спотворення звуків, пропуски, перестановки, заміни та змішування;

3. *третій рівень ЗНМ*: дитина володіє розгорнутим фразовим мовленням, може підтримувати діалог, відповідати на запитання дорослих та складати

речення або короткі оповідання за малюнком; словник дитини ще обмежений: переважають іменники та дієслова, обмежена кількість прикметників, прислівників, прийменників та сполучників; звуковимова частково порушена, спостерігаються неточності у вимові окремих звуків;

4. *четвертий рівень ЗНМ* (нерізко виражений загальний недорозвиток мовлення, НЗНМ). Виділення даного рівня мовленнєвого недорозвитку відбулося відносно недавно внаслідок збільшення кількості випускників масових дошкільних установ із мовленнєвими проблемами при вступі до школи. Діагностування проводиться у віці від 5 років 6 місяців до 6 років. Експресивне мовлення дітей із НЗНМ у цілому відповідає нормативним показникам. Водночас спеціалізоване логопедичне дослідження виявляє несформованість базових компетентностей для успішного шкільного навчання: оволодіння грамотою, письмовою мовою та лінгвістичними поняттями. Виявлені мовленнєві дефіцити носять тонкий характер і потребують професійної діагностики.

Вивчення літератури дало можливість виділити такі особливості дітей з *третьім рівнем ЗНМ*:

1) *фонетико-фонематична сфера*: для дітей є характерною наявність фразового мовлення з відповідними відхиленнями в лексико-граматичному та фонетико-фонематичному спектрі; відсутність диференціації у вимові свистячих, сонорів, шиплячих. Відповідно до цієї особливості, один звук може замінювати 2-3 звуки із даної або спорідненої фонематичної групи: звук [с'], якщо він вимовляється нечітко, може позначати такі споріднені звуки: «с», «ж», «ч», «ц»; спрощення звуків завдяки використанню більш простих за артикуляцією: «дж» перетворюється на «з»; в різних словах звук може використовуватися по-різному: в залежності від положення у слові та легкості артикуляції для дитини; змішування звуків: в окремих випадках дитина вимовляє звуки правильно, але в реченнях/словах припускається помилок у звуковимові; оглушення звуків, відсутність пом'якшення також є типовими помилками у звуковимові дітей; особливістю є те, що діти можуть доволі легко

повторювати 3-4 складові слова за логопедом без спотворення звуків, але при самостійній вимові відбувається «спрощення» слів, втрата звуків або ж, навпаки – додавання складів; типовим є скорочення звуку на «злитті» приголосних;

2) *лексико-граматична сфера*: словник дитини обмежений: переважають іменники та дієслова; обмежена кількість прикметників, прислівників, прийменників та сполучників; труднощі у використанні абстрактних понять; помилки у узгодженні слів у реченні; порушення словотворення та словозміни;

3) *зв'язне мовлення*: труднощі у побудові розгорнутих висловлювань; порушення логічної послідовності викладу; обмеженість у використанні засобів зв'язку між реченнями; переважання простих речень; бідність і одноманітність синтаксичних конструкцій;

4) *психологічні особливості дітей з III рівнем ЗНМ*: знижена мовленнєва активність; швидка виснажуваність при мовленнєвому навантаженні; труднощі у концентрації та утриманні уваги; недостатній розвиток слухової та зорової пам'яті; особливості емоційно-вольової сфери (невпевненість, негативізм щодо мовленнєвої діяльності).

За концепцією Ю.В. Рібцун, фундаментом для формування мовленнєвих навичок виступає достатній рівень розвитку когнітивних функцій: мисленнєвих операцій, концентрації уваги, процесів запам'ятовування, перцептивних здібностей (особливо в аудіальній та візуальній модальностях), а також моторики дитини. Будь-які дефіцити у становленні зазначених психічних функцій неминуче відображаються на мовленнєвому розвитку дитини [20, 21].

У роботі з дітьми, що мають III рівень загального недорозвитку мовлення, основними напрямками є:

1. *Корекція звуковимови та розвиток фонематичного слуху:*

– уточнення, формування та закріплення правильної вимови звуків, поставлених на заняттях;

- накопичення правильно вимовлених звуків та побудова на їх основі слів із наступним засвоєнням;
- диференціація звуків за певними характеристиками: глухі/дзвінкі, тверді/м'які, голосні/приголосні тощо.

Як правило, не виникає значних труднощів у вимові голосних звуків, а також приголосних п, т, к, в, ф, м, х. Вони можуть слугувати надійною основою для розвитку чіткого фонематичного сприймання та формування навички вимови більш складних звукових структур.

До складніших для вимови звуків належать б, д, г, ґ, с, з, ш, ж, ц, дз, ч, дж, й, л, р та їхні м'які відповідники. Вони потребують додаткової роботи над артикуляцією, автоматизації у різних позиціях і вдосконалення слухового сприймання [39, с. 40].

2. *Формування навичок звукового аналізу та синтезу:* встановлення рівня сформованості звуко-складової структури, що є доступною для формування навичок звукового аналізу та синтезу слів, які є в активному словниковому запасі дошкільника.

З метою оптимізації роботи фахівця з розвитку звуковимови, доречно керуватися системою роботи Н.О. Чевельової з формування здібностей дітей розрізняти фонemi.

Процес формування навичок звукового аналізу у дітей дошкільного віку можна умовно розділити на такі етапи: впізнавання немовленнєвих звуків; розрізнення та виділення однакових слів за висотою та силою голосу; визначення слів, близьких за звуковим складом; диференціація складів; диференціювання фонем; формування та розвиток базових навичок звукового аналізу [27, 53].

3. *Розвиток зв'язного мовлення.* З урахуванням усіх цих складових у роботі з дошкільниками особливого значення набуває розвиток зв'язного мовлення. У лінгводидактиці термін «зв'язне мовлення» використовується у трьох значеннях: як процес діяльності особи, що говорить або пише; як продукт цієї діяльності (текст, висловлювання); як назва розділу, присвяченого розвитку мовлення [26, 33].

Робота над переказами різних типів і стилів залишається актуальною методичною проблемою з кількох причин: питання переказів не було детально вивчене у теоретичних та експериментальних дослідженнях; дітям необхідно спочатку навчитися слухати та розуміти, а вже потім відтворювати зміст; у зв'язку з динамічним розвитком мовної політики України та суспільним запитом на висококваліфікованих мовців, критично зростає необхідність у збагаченні словникового запасу дітей та активному розвитку їхнього зв'язного мовлення.

У період старшого дошкільного віку відбувається вдосконалення таких елементів у змісті мови та мовлення:

1. *Формування розмовного (діалогічного) мовлення* [39, с. 44]. У старшому дошкільному віці діти набувають уміння активно брати участь у колективній бесіді, давати відповіді на запитання як коротко, так і розгорнуто, залежно від їх змісту та складності. Розмовне мовлення повинно бути виразним і насиченим, тому важливо привчати дітей використовувати прислів'я, приказки, скороговки та інші мовні зразки.

2. *Формування монологічного мовлення*. Усне монологічне мовлення – складна мовленнєво-творча діяльність, опанування якої розпочинається в дошкільному віці під впливом систематичних занять та збагачення життєвого досвіду дитини. До старших дошкільників висуваються високі вимоги щодо побудови розповідей і переказів: дотримання чіткої композиції, логіки сюжету, достовірне відображення дійсності та оцінка життєвих явищ і фактів.

3. *Розвиток словника*. Мовлення формується тоді, коли дитина опановує певну кількість мовних одиниць – слів. Постійне розширення словникового запасу відбувається через знайомство з навколишнім світом та активне використання слів у мовленні.

4. *Формування граматично правильного мовлення* через мовленнєву практику та спілкування з дорослими, що дозволяє дитині засвоювати правила побудови речень і синтаксису рідної мови.

5. *Виховання звукової культури мовлення*, яка включає правильну вимову звуків і слів рідної мови, розвиток виразності мовлення та формування

фонематичного слуху – здатності розрізняти звуки, виявляти їх наявність у словах і правильно сприймати їх на слух.

6. Ознайомлення з художньою літературою та формування любові до читання. Важливим є розвиток уміння уважно слухати та розуміти художні твори, оцінювати дії персонажів, висловлювати власне ставлення до них. Діти також повинні навчитися запам'ятовувати вірші та виразно, з інтонацією їх декламувати.

З метою вдосконалення компетенцій варто враховувати такі складові, як *соціальні ефекти впливу на розвиток комунікації, роботу з літературними текстами, ігрову діяльність, вивчення ілюстрацій письменників* тощо.

Основні соціальні сфери, завдяки яким відбувається активізація словника у старших дошкільнят:

- спілкування з однолітками. Даний фактор відіграє важливу роль у процесі розвитку мови дитини: спілкування з дітьми надає виражений характер – у групі однолітків діти чують більше нових слів, засвоюють нові граматичні конструкції. Також у дітей формується навичка відкритого висловлювання своїх думок з урахуванням характеру слухачів. Дитина навчається будувати своє спілкування таким чином, щоб викликати інтерес та привертати увагу всіх учасників;

- *активна ігрова діяльність.* Саме у грі дитина проявляє максимально самостійність у освоєнні мови, тому так важливо вчасно забезпечувати дитину необхідними іграшками та книжками. Завдяки іграшкам діти вчаться ділитися, поважати чужу думку, вчаться аргументувати та відстоювати свою точку зору. При цьому більшість ігор проходять не індивідуально, а в групі, що позитивно впливає на побудову комунікативних зв'язків усередині групи;

- *особливості соціальних умов розвитку дитини:* наявність хороших взаємовідносин усередині сім'ї, наявність у дитини власного простору та дидактичних матеріалів, що розвивають, сприятливим чином позначається на пізнавальній активності малюка і сприяє активному формуванню мови;

- *стилі сімейного виховання* також залишають певний відбиток у процесі формування комунікативних навичок. При цьому слід пам'ятати, що в кожній

окремо взятій сім'ї не існує єдиної стратегії виховання, у більшості випадків відбувається злиття різних варіацій та поєднань цих стилів [45, 48].

Діяльність має корегуватися та координуватися логопедом, психологом і вихователями, які систематично взаємодіють з дітьми [33, 36].

Важливими принципами корекційної роботи є [28, 35]:

- системність – постійна взаємодія з дитиною з урахуванням стану розвитку дихання, голосоутворення та артикуляції. Важливо сформувати усталену систему фонематичної та фонетичної підсистеми мови з іншими системами;

- *опирання на збережені аналізатори* – важливо сформувати міцні зв'язки між усіма системами аналізаторів дитини та будувати заняття з урахуванням обов'язкової наявності наочності (зоровий аналізатор), тактильних відчуттів, ритмів та музики (слуховий аналізатор), кінестетичної опори (при русі органів артикуляції);

- *опирання на контекст* – формування у дитини навичок використання фонем з урахуванням фонетичних умов реалізації (положення звука; сусідство звуків, позиція в слові, тип складу тощо);

- *етапність* – виокремлення підготовчого, первинного та комунікативного етапів. Важливо враховувати етапи пред'явлення лінгвістичного матеріалу від простішого (складових структур) до складного (речення, тексти);

- *комунікативність* – постійне залучення дитини до соціальної взаємодії (гри, творчої діяльності), що задіяла б необхідність до спілкування та тренування навичок правильної звуковимови.

Враховуючи специфіку III рівня ЗНМ, ігрова терапія є найбільш ефективним методом корекційно-розвивальної роботи з такими дітьми з наступних причин:

- 1) відповідність віковим особливостям: гра – провідна діяльність дошкільників, через яку вони найбільш природно засвоюють нові знання та навички;
- 2) мотиваційний компонент: ігрова форма знижує тривожність, підвищує інтерес до занять, стимулює мовленнєву активність без примусу;

- 3) комплексний вплив: ігрові технології дозволяють одночасно працювати над всіма компонентами мовленнєвої системи – лексикою, граматиною, фонетикою, зв'язним мовленням;
- 4) розвиток комунікативних навичок: колективні ігри створюють природні ситуації спілкування, де діти вчаться будувати діалоги, формулювати запитання, аргументувати свої думки;
- 5) формування психічних процесів: ігрова діяльність сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення, які у дітей з ЗНМ часто мають вторинні порушення;
- 6) зниження психологічних бар'єрів: у грі дитина відчуває себе невимушено, що дозволяє долати страх перед помилками та негативізм щодо мовленнєвої діяльності;
- 7) індивідуалізація та диференціація: ігрові технології легко адаптуються під індивідуальні особливості кожної дитини, дозволяючи поступово ускладнювати завдання.

Завдання ігрових технологій при роботі з дітьми з III рівнем ЗНМ

Ігрові технології при роботі з дітьми дошкільного віку, у яких діагностовано порушення мовленнєвого розвитку, мають передбачати: розвиток навичок самостійної, індивідуальної діяльності; здатність дитини до роботи в групі; формування самостійності; розвиток самооцінки, спостережливості, саморефлексії в змісті діяльності.

Отже, ігрові технології при роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку у яких діагностовано порушення мовленнєвого розвитку мають передбачати: розвиток навичок самостійної, індивідуальної діяльності; здатність дитини до роботи в групі; формування самостійності; розвиток самооцінки, спостережливості, саморефлексії в змісті діяльності.

Таким чином, ігрова терапія у роботі з дітьми дошкільного віку з III рівнем ЗНМ не просто доречна, а є необхідною складовою психолого-педагогічного супроводу, що забезпечує ефективну корекцію мовленнєвих порушень, розвиток комунікативної компетентності та успішну підготовку до шкільного навчання.

Висновки до розділу 1

У результаті теоретичного аналізу наукових праць А. Богуш, Ю. Рібцун, В. Гавриш, О. Коновалової, Л. Ласточкіної, І. Маргулян, З. Мацюк, М. Фенко та інших дослідників встановлено наступне:

Аналіз сучасних досліджень засвідчує зростання поширеності мовленнєвих порушень серед дітей дошкільного віку (за даними різних регіонів України від 15% до 60% дошкільників мають порушення мовлення), що актуалізує необхідність впровадження ефективних корекційних методів, зокрема ігрової терапії як такої, що відповідає віковим особливостям та забезпечує не лише корекцію мовлення, але й повноцінний психологічний розвиток дитини, формування комунікативної компетентності та успішну підготовку до шкільного навчання.

Ігрова терапія – провідний і найбільш природний метод корекції мовленнєвих порушень у дошкільному віці, оскільки гра – провідна діяльність дошкільників. Теоретичне обґрунтування ефективності методу базується на концепції зони найближчого розвитку (Л. Виготський), теорії провідної діяльності, психоаналітичному підході (З. Фройд, М. Кляйн) та недирективній клієнт-центрованій терапії (К. Роджерс, Г. Лендрет). Інтеграція корекційних завдань у гру забезпечує високу мотивацію, добровільну залученість, емоційний комфорт дитини та створює оптимальні умови для формування мовленнєвих навичок без психологічного опору.

Логопедична адаптація ігрової терапії реалізується через кореспондентний підхід, який поєднує недирективний психологічний фон із директивними корекційними цілями. Логопед виступає одночасно як емоційний партнер і корекційний направляючий, тонко інтегруючи корекційні завдання в обраний дитиною ігровий сюжет. Ігрова терапія ефективно застосовується для корекції різних мовленнєвих порушень (дислалія, дизартрія, алалія, заїкання) через артикуляційну гімнастику в ігровій формі, дидактичні ігри на диференціацію

звуків, сюжетно-рольові ігри для розвитку лексико-граматичної сфери, ігри на формування фонематичного слуху та мовленнєвого дихання.

Аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з третім рівнем загального недорозвитку мовлення вказує на: наявність у таких дітей розгорнутого фразового мовлення з лексико-граматичними та фонетико-фонематичними відхиленнями; обмежений словниковий запас з переважанням іменників та дієслів; порушення звуковимови (відсутність диференціації свистячих, сонорів, шиплячих, спрощення складних звуків, змішування та оглушення); труднощі у побудові розгорнутих висловлювань та порушення логічної послідовності викладу; знижену мовленнєву активність, швидко виснажуваність, труднощі концентрації уваги, недостатній розвиток слухової та зорової пам'яті, особливості емоційно-вольової сфери.

Найбільш ефективними ігровими технологіями для корекції мовленнєвих порушень є: мнемотехніка (мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці) як структурована ігрова діяльність для розвитку зв'язного мовлення; сюжетно-рольові ігри для автоматизації та генералізації мовленнєвих навичок; ігрові техніки релаксації та арт-терапії для корекції логоневрозів; комп'ютерні ігри для візуалізації правильної артикуляції; логоритміка для корекції темпу та ритму мовлення. Встановлено, що мнемотехніка, спираючись на домінування наочно-образної пам'яті у дошкільників, перетворює процес запам'ятовування на захоплюючу гру-розшифровку, забезпечуючи свідомий контроль над мовленнєвими елементами.

До ключових принципів психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями відносяться: системність, опирання на збережені аналізатори, етапність, комунікативність, комплексний підхід.

Отже, теоретичний аналіз підтверджує, що ігрова терапія – методологічний фундамент логопедичної корекції у закладах дошкільної освіти, що дозволяє перетворити складний освітній процес на природну, високомотивовану діяльність, яка що забезпечує комплексний розвиток дитини з мовленнєвими порушеннями.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІГРОВОЇ ТЕРАПІЇ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З МОВЛЕННЄВИМ НЕДОРОЗВИТКОМ

2.1. Методологічні основи, організація та етапи проведення експериментального дослідження

Становлення мовленнєвої та лінгвістичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку відбувається ефективніше за наявності таких чинників: формування психологічно комфортного середовища, позитивного емоційного клімату, впровадження арт-терапевтичних прийомів у педагогічну практику зі старшими дошкільниками; використання сучасних методичних підходів до корекції звуковимовних навичок, зокрема шляхом інтеграції казкотерапевтичної діяльності в роботу з дітьми цієї вікової категорії; сприяння розвитку довіри до фахівця з метою підвищення їх знань, умінь і навичок та можливості подальшого ефективного розвитку та реалізації.

Емпіричне дослідження було проведене на базі ТОВ «АЛЬТЕРРА СКУЛ БОРИСПІЛЬ». Обсяг вибірки – 10 досліджуваних з третім рівнем загального недорозвитку мовлення віком 5-6 років. Вибірка гетерогенна. Діти були розподілені на 2 групи: контрольну групу та експериментальну групу (в кожній групі по 5 дітей).

З дітьми експериментальної групи було проведено констатувальний, формувальний та контрольний етапи дослідження. З дітьми контрольної групи – констатувальний та контрольно-діагностичний етапи дослідження.

Нами визначено наступні етапи реалізації емпіричного дослідження:

Підготовчий етап – передбачає відбір діагностичного інструментарію для визначення мовленнєвого розвитку досліджуваних дошкільників (включаючи характеристику методик та параметри інтерпретації даних);

Експериментально-діагностичний етап – охоплює проведення

безпосереднього обстеження мовленнєвих компетенцій вихованців та інтерпретацію здобутих показників;

Проектувальний етап – передбачає створення методичної системи, спрямованої на розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників та корекцію наявних мовленнєвих порушень;

Узагальнювальний етап – включає оцінку результативності впровадженої корекційної програми через порівняння стартових та фінальних показників, а також зіставлення досягнень учасників експериментальної та контрольної груп.

Відповідно до окреслених вище теоретичних аспектів і завдань дослідження, нами було визначено такі напрями констатувального етапу експерименту.

Попередньо нами було проведено анкетування сімей дітей щодо вивчення анамнезу дітей (з метою врахування чинників, що могли б вплинути на індивідуально-психологічні особливості дітей) та окреслено такі вектори констатувального експерименту:

- 1) дослідження рівня сформованості фонематичного сприйняття у дітей контрольної та експериментальної груп.
- 2) визначення ступеня сформованості загальної компетенції щодо проведення мовного аналізу та синтезу;
- 3) визначення стану розвитку фонематичного аналізу, синтезу та уявлень дитини.
- 4) з'ясування рівня сформованості фонематичних процесів: аналітичних, синтетичних операцій та уявлень у дитини.

До діагностичного інструментарію емпіричного дослідження було включено такі методики:

1. Оцінка звуковимовних навичок

Фонетичний матеріал характеризується варіативністю: різна складова структура слів, наявність консонантних кластерів, комбінації сибілянтів, шиплячих, аффрикат із простішими приголосними (звуками раннього мовленнєвого онтогенезу).

2. Діагностика фонематичного сприйняття

Метою цього діагностичного блоку було визначення здатності дошкільників до аудіального розпізнавання, диференціації та ідентифікації звуків у словах, встановлення звукової послідовності.

Репродукція окремих складів

Система оцінювання: репродукція 1-20 складів – 3 бали; 21-40 складів – 2 бали; 41-60 складів – 1 бал; більше 60 складів – 0 балів.

Імітація складових одиниць з акустично близькими звуками

Тестовий матеріал: послідовності з двох і трьох складів, що містять голосні компоненти.

Розрізнення консонантів із варіативним рівнем акустико-артикуляційної опозиції в лексемах

Стимульний матеріал: графічні зображення квазіомонімічних пар (лексеми з фонемами, диференційованими за єдиним артикуляційним або акустичним параметром).

Методика проведення: дошкільнику пред'являється парне зображення із завданням: "Покажи картинку, назву якої ти почуєш".

Система оцінювання: безпомилкове виконання – 3 б.; труднощі розрізнення за одним параметром – 2 б.; відхилення за двома характеристиками – 1 б.; помилки за трьома і більше ознаками – 0 б.

3. Обстеження мовленнєво-аналітичних та синтетичних процесів

Діагностичні завдання: встановлення кількісних, позиційних і послідовних характеристик слів у реченні.

Складовий аналіз та синтез: а) визначення складової структури слова; б) відбір зображень із заданою кількістю складів (2 чи 3) без називання; в) ідентифікація слова або речення, артикульованого порядово.

Критерії оцінювання: безпомилкове виконання – 3 б.; 1-2 похибки – 2 б.; 3-4 похибки – 1 б.; 5-6 і більше похибок – 0 б.

4. Діагностика фонематичного аналізу, синтезу та репрезентацій

Фонематичний аналіз – ідентифікація звуку в структурі слова: а) на матеріалі правильно вимовлюваних фонем; б) на базі звуків з артикуляційними відхиленнями.

Оцінювання: 3 б. – всі фонemi ідентифіковані коректно; 2 б. – помилки у визначенні дефектних звуків; 1 б. – помилки у визначенні непорушених фонем.

Визначення звукової позиції у слові: а) виокремлення початкового наголошеного голосного; б) ідентифікація кінцевого звуку; в) визначення ініціального приголосного.

Оцінювання: 3 б. – всі звуки визначені правильно; 2 б. – помилки у визначенні дефектних приголосних; 1 б. – помилки у визначенні непорушених приголосних.

При проведенні занять з розвитку мовлення – необхідно звернути увагу на розвиток фантазії, просторової уяви дітей, зацікавленості у процесі створення результату.

При визначенні ступеня розвитку мовленнєвих уявлень дошкільників ми орієнтувалися на вимоги Базового компонента дошкільної освіти України та чинні освітні програми для дошкільних закладів.

Нами встановлено наступні рівні (параметри інтерпретації діагностичних результатів):

Високий рівень: діти коректно ідентифікують та відтворюють у ігровій діяльності дії та робочі інструменти, усвідомлюють соціальне значення трудової активності. Компетентності дітей перевищують програмні вимоги ЗДО: володіють назвами професій, робочого інвентарю, розуміють специфіку діяльності та послідовність трудових операцій.

У власній діяльності орієнтовані на результат: планують власні дії у векторі мовної та мовленнєвої діяльності, оцінюють помилки, виправляють їх самостійно, слухно реагують на зауваження, є самостійними та старанними.

Достатній рівень: діти володіють правильними, але частковими уявленнями щодо мовленнєвої діяльності. У векторі власної діяльності – не дуже орієнтовані на результат, їм подобається працювати, але діти не становлять

конкретну мету перед собою, не виокремлюють завдання у змісті діяльності. Діти недостатньо сумлінно ставляться до роботи, не орієнтовані на знаходження та усунення помилок у діяльності.

Низький рівень: вихованці демонструють фрагментарні або хибні знання щодо мови та мовленнєвих процесів, відчують значні складнощі при реалізації рольової поведінки у тематичних ігрових ситуаціях, що відображають різні сфери діяльності, не спроможні диференціювати відмінності, не володіють навичками зв'язного висловлювання та ін. Діти не ставлять перед собою мету, завдання діяльності, не зацікавлені у надбанні певних результатів. Не орієнтовані на оцінку результатів власної діяльності.

Відповідно можливо виділити такі рівні у змісті діяльності:

- високий рівень – дитина активна за усіма напрямками діяльності;
- середній рівень – дитина частково активна та компетентна за напрямками діяльності;
- низький рівень – дитина не активна та не зацікавлена у змісті мовного та мовленнєвого розвитку.

Наступним кроком діагностичної процедури стало застосування:

1) *методики М. Лісіної* для встановлення домінуючого типу комунікативної взаємодії дитини. Обстеження здійснювалося індивідуально, із заповненням окремого протокольного бланку на кожного вихованця, де фіксувалася послідовність обраних ситуацій (ігрова діяльність, читання, розмова).

У протокольній документації реєструвалися наступні параметри: послідовність вибору діяльнісних ситуацій; первинний фокус уваги на початку діагностики; специфіка активності щодо об'єкта зацікавлення; ступінь психологічного комфорту протягом обстеження; якісний аналіз вербальних проявів дошкільників; оптимальна для дитини тривалість діяльності.

На підставі переважного вибору однієї з трьох ситуацій формулюється висновок: 1-ша ситуація (колективна гра) – ситуативно-діловий тип комунікації; 2-га ситуація (робота з книжками) – позаситуативно-когнітивний тип комунікації; 3-тя ситуація (розмова) – позаситуативно-особистісний тип комунікації.

2) методика обстеження читання вголос у дошкільнят, розроблена О. Іншаковою, Т. Ахутіною.

За результатами діагностики розвитку навички виразного читання дослідження проводять за такими критеріями: вміння знаходити інтонацію (темп, логічний наголос, паузи, тон), що відповідає змісту читаного тексту, використовувати основні засоби виразності.

Ключові елементи інтонаційної структури включають: смисловий акцент (акцентуація найбільш значущого за змістом лексичного елемента), паузування логічного та психологічного характеру, модуляції висоти голосу, швидкість і ритмічність мовлення, тембральні характеристики (мелодійний контур мовлення, варіювання тональної висоти), емоційну окрасу (домінуюче емоційне забарвлення – тембральна якість).

2.2. Визначення особливостей мовленнєвого розвитку дітей з третім рівнем загального недорозвитку мовлення

За результатами проведення анкетування було отримано такі результати у контрольній та експериментальній групах (табл 2.1).

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз даних життєвого (перинатального) анамнезу дітей контрольної та експериментальної груп, %

Група та рівень	Перебіг вагітності	Перебіг пологів	Післяпологовий етап Особливості мовлення
Контрольна група			
Норма	10	20	20
Задовільно	30	20	30
Патологія	10	10	-
Експериментальна група			
Норма	20	30	30

Задовільно	20	10	20
Патологія	10	10	-

Візуалізувавши показники, ми відобразили дані на діаграмі (рис. 2.1):

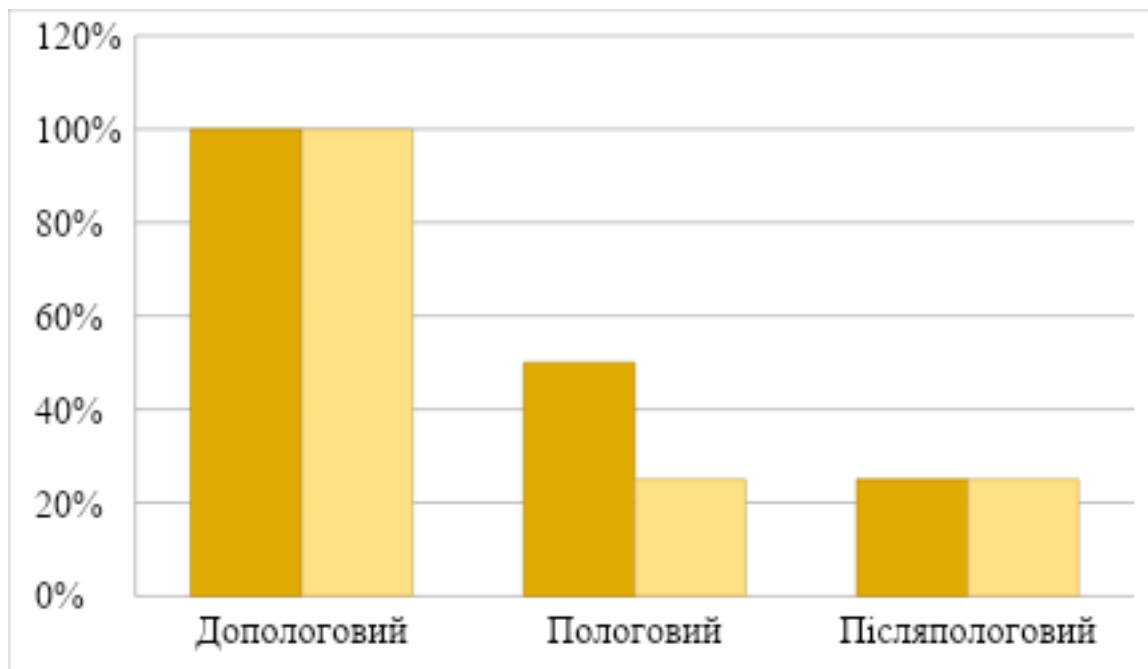

Рис. 2.1. Ускладнення (відповідно до анамнезу) у дітей контрольної та експериментальної груп, %

Аналізуючи попередні результати, щодо чинників, що могли мати вплив на формування мовленнєвих вад у дітей нами було встановлено, що в обидвох підгрупах у дітей згідно з життєвим анамнезом, показники ризиків потенційно негативного впливу на формування мовлення є приблизно рівними (тому вибірки загалом є рівнозначними) (рис. 2.2).

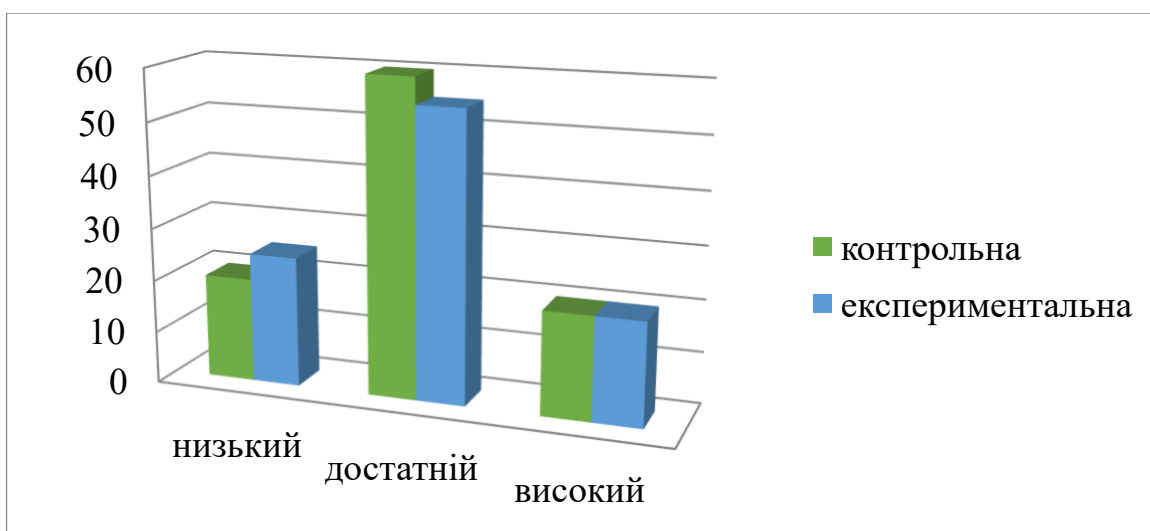

Рис. 2.2. Порівняння показників контрольної та експериментальної груп, %

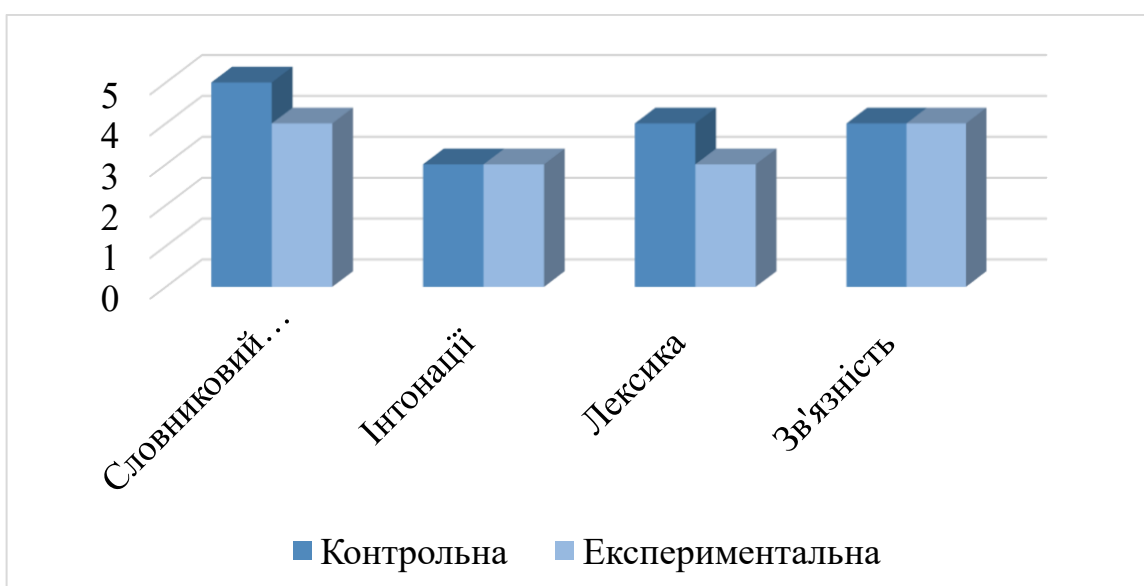

Рис. 2.3. Порівняння результатів вхідної діагностики контрольної та експериментальної груп, %

Таблиця 2.2

Показники рівня сформованості спілкування контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі

Група	Рівень		
	низький	середній	високий
КГ	28,6 %	42,85 %	28,6 %

ЕГ	28,6 %	42,85 %	28,6 %
----	--------	---------	--------

Відповідно до отриманих результатів, можна зазначити, що на констатувальному етапі діти обидвох підгруп показали рівнозначні результати щодо розвитку мовленнєвих компетенцій.

Візуально співвідношення показників має такий вигляд (рис. 2.4):

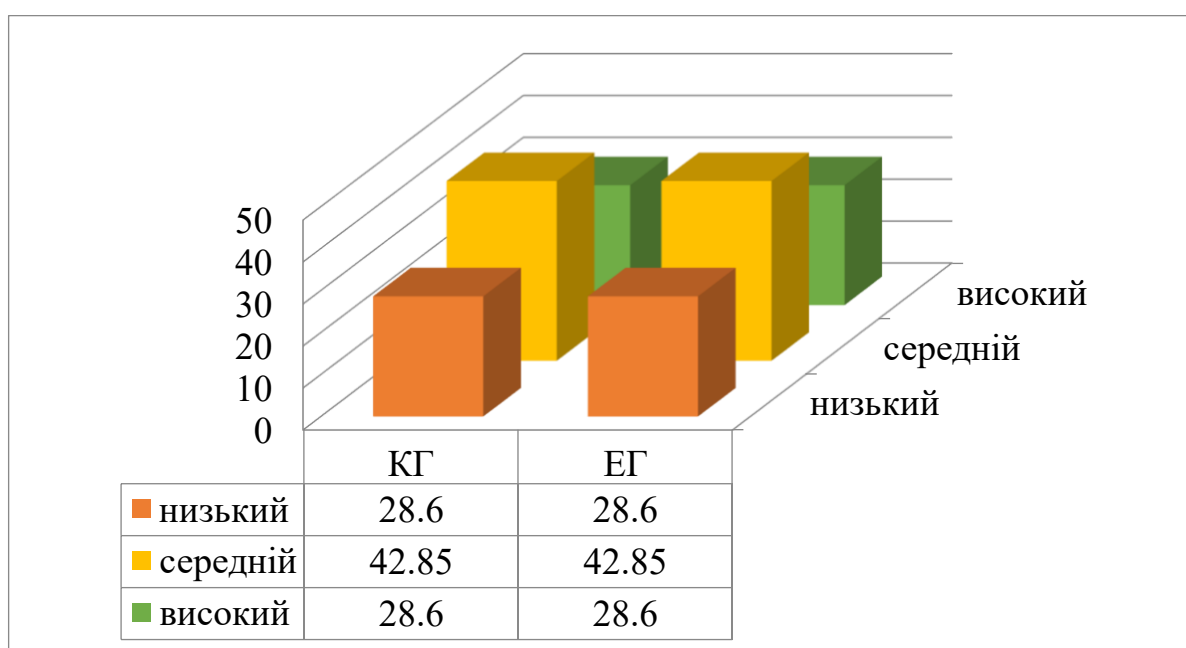

Рис. 2.4. Гістограма рівнів розвитку мовлення та фонематичного сприйняття у старших дошкільників, зведені показники, %

На етапі формувального експерименту з дітьми експериментальної групи були проведені заняття з формування мовної та мовленнєвої компетентності / корекції мовленнєвих порушень.

Отже, аналіз життєвого анамнезу підтвердив, що чинники ризику формування мовленнєвих порушень є приблизно рівними, що обґрунтувало рівнозначність контрольної та експериментальної груп. За результатами вхідної діагностики, діти обох підгруп продемонстрували рівнозначні, але недостатні показники розвитку мовленнєвих компетенцій. Зокрема, зафіксовано ідентичний розподіл рівнів сформованості спілкування, де переважав середній рівень

(42,85%). Отже, було встановлено гомогенність досліджуваної вибірки, яка потребувала цілеспрямованої корекції. Встановлена рівнозначність груп стала ключовою умовою для подальшого впровадження корекційно-розвивальної програми в експериментальній групі.

2.3. Зміст та апробація корекційно-розвивальної програми з використанням елементів ігрової терапії

На основі результатів констатувального етапу, які засвідчили наявність стійких порушень лексико-граматичної та фонематичної систем у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ, виникла необхідність розробки та апробації спеціальної корекційно-розвивальної програми.

Мета цієї програми полягала в оптимізації корекційного впливу шляхом цілеспрямованого включення елементів ігрової терапії, що створює сприятливе емоційне середовище, знижує рівень тривожності та активізує внутрішню мотивацію до мовленнєвої діяльності.

Зміст програми структуровано відповідно до ключових напрямів корекції: від розвитку фонематичного слуху та звуковимови до вдосконалення зв'язного мовлення, причому кожен етап інтегрував ігрові методики, обрані згідно з принципами гуманістичного підходу.

Програма складалася з 10 занять. Тривалість заняття - 30 хв. Заняття проводились 1 раз на тиждень.

ПРОГРАМА

ЗАНЯТТЯ № 1-2

Тема: Геометричні фігури для дітей

Вікова група: старший дошкільний вік (5-6 років)

Кількість дітей: 1 особа

Вид заняття: індивідуальне

Дати проведення: 06.10.2025-13.10.2025

Тривалість заняття: 30 хвилин

Структура заняття, основні частини, їх тривалість: вступ (5 хв), основна частина (20 хв), підсумки заняття (5 хв).

Мета заняття: ознайомлення дітей молодшого дошкільного віку з основними геометричними фігурами; розвиток дрібної моторики шляхом активних ігрових вправ; формування асоціативного мислення та уяви; навчання концентрації уваги на реалізації завдання; сприяння набуттю довіри та емоційному контакту через індивідуальний підхід.

Завдання діяльності: розвивати спостережливість та моторику рук; формувати навички уважного слухання; стимулювати розвиток сенсорної перцепції; тренувати концентрацію уваги та запам'ятовування.

Обладнання та матеріали: наочні картки з зображенням геометричних фігур у приємних кольорах (круг, квадрат, трикутник, прямокутник), палички для викладання, крупа або пісок для малювання, ємність для сипучих матеріалів, тканинний мішечок з геометричними формами, м'ячі для рухливих ігор.

Інструкція для дітей: "Сьогодні ми з тобою познайомимося з геометричними фігурами. Ти побачиш різні форми, навчишся їх розпізнавати та називати. Твоє завдання уважно слухати, відповідати на запитання та виконувати цікаві вправи з фігурами".

Структура та зміст заняття:

Вступна частина (5 хвилин): Привітання дитини, створення позитивного емоційного налаштування, оголошення теми заняття, мотивація до діяльності через ігровий момент.

Основна частина (20 хвилин):

1. Візуалізація геометричних фігур через наочні картки. Демонстрація кожної фігури окремо з чітким називанням: круг, квадрат, трикутник, прямокутник.

2. Гра "Знайоме-незнайоме". Дитина розглядає фігури, визначає які форми вона бачила раніше у навколишньому середовищі (тарілка-круг, вікно-квадрат, дах будинку-трикутник).

3. Вправи на розпізнавання та запам'ятовування геометричних форм. Педагог показує фігуру, дитина називає її; педагог називає фігуру, дитина показує відповідну картку.

4. Робота з питаннями-відповідями для перевірки розуміння матеріалу: "Яка це фігура?", "Скільки кутів має квадрат?", "Яка фігура не має кутів?".

5. Пальчикова гімнастика для розвитку дрібної моторики. Малювання контурів геометричних фігур пальцем у повітрі, потім на столі.

6. Малювання геометричних фігур пальцем у крупі або піску. Дитина створює відомі форми, тренуючи точність рухів та тактильне сприйняття.

7. Викладання паличок у формі геометричних фігур. Спочатку за зразком педагога (квадрат, трикутник), потім самостійно.

8. Тактильна гра "Таємничий мішечок". Дитина на дотик визначає геометричну форму предмета, не дивлячись у мішечок, називає фігуру та виймає для перевірки.

9. Створення простих узорів з геометричних фігур (викладання послідовності: коло-квадрат-трикутник).

10. Рухлива хвилинка з м'ячем для зняття напруги та підтримання активності дитини.

Заклучна частина (5 хвилини): Підбиття підсумків заняття через питання: "Які фігури ти сьогодні вивчив?", "Яка фігура тобі найбільше сподобалася?". Похвала дитини за роботу, позитивне закріплення досягнень, мотивація до наступних занять.

Очікувані результати: Підвищення рівня уваги, концентрації та спостережливості дитини; формування стійких уявлень про основні геометричні фігури; розвиток дрібної моторики та тактильного сприйняття; формування самостійності у виконанні завдань; встановлення довірливого емоційного контакту між педагогом та дитиною.

Оцінка виконання програмового змісту: відмінно

Примітки: Візуалізація матеріалу у приємних кольорах забезпечує кращу концентрацію уваги. Швидкість викладання дозволяє дітям комфортно

сприймати новий матеріал та ставити запитання. Заняття відповідає вимогам освітньої програми для даної вікової групи.

ЗАНЯТТЯ № 3-4

Тема: Посуд

Вікова група: середній дошкільний вік (4-5 років)

Кількість дітей: 5-7 осіб

Вид заняття: групове

Дати проведення: 13.10. 2025 – 20.10.2025

Тривалість заняття: 30 хвилин

Структура заняття, основні частини, їх тривалість: вступ (5 хв), основна частина (20 хв), підсумки заняття (5 хв).

Мета заняття: Систематизація знань дітей про побутові предмети, зокрема посуд; формування навичок класифікації предметів за призначенням; розвиток активного слухання та зв'язного мовлення; навчання відповідей повними реченнями; розвиток спостережливості та моторики; сприяння взаємоповазі, емоційному контакту та формуванню позитивної конкуренції в групі; тренування концентрації уваги на реалізації завдань.

Завдання діяльності: навчити дітей розрізняти види посуду (чайний, столовий, кухонний); формувати вміння систематизувати та структурувати матеріал; розвивати навички активного слухання та повної відповіді на запитання; стимулювати інтерес до спільної діяльності; розвивати дрібну моторику через практичні вправи.

Обладнання та матеріали: Наочні картки з систематизованим зображенням різних видів посуду (чашка, тарілка, каструля, ложка, виделка, чайник, каструля тощо), муляжі або реальні предмети посуду, м'ячі для рухливих ігор, крупа різних видів (горох, квасоля, гречка) для сортування, ємності для круп.

Інструкція для дітей: Сьогодні ми дізнаємось про різні види посуду, які ми використовуємо кожного дня. Ви навчитеся розрізняти посуд, розповідати про нього повними реченнями. Ваше завдання уважно слухати, відповідати на

запитання та граючи разом допомагати один одному.

Структура та зміст заняття:

Вступна частина (5 хвилини): Привітання групи, створення позитивної атмосфери, оголошення теми заняття, актуалізація знань дітей через запитання: "Що ви знаєте про посуд?", "Який посуд є у вас вдома?".

Основна частина (20 хвилин):

1. Візуалізація різних видів посуду на картинках. Кожен об'єкт систематизований та структурований відповідно до категорії: чайний посуд (чашка, блюдце, цукорниця, чайник), столовий посуд (тарілки різного розміру, ложки, виделки), кухонний посуд (каструлі, сковорідки, половники).

2. Вправи на активне слухання. Педагог називає предмет посуду, робить логічну паузу, дає можливість дітям подумати та надати відповідь про призначення цього предмета.

3. Формування навички відповіді повними реченнями. Педагог запитує: "Що це?", дитина відповідає не просто "Чашка", а повним реченням: "Це чашка. З чашки п'ють чай або каву".

4. Логічні вправи на класифікацію предметів посуду: "З якого посуду ми їмо?", "Який посуд потрібен для приготування їжі?", "Який посуд використовуємо для чаювання?".

5. Гра "Що для чого потрібне?". Діти з'єднують предмети з їх функціями: ложка для супу, виделка для другої страви, чашка для напоїв.

6. Командні та індивідуальні ігрові завдання. Діти діляться на дві команди, кожна отримує набір карток з посудом та має розсортувати їх за категоріями на швидкість.

7. Рухлива гра "Їстівне-неїстівне" з м'ячем. Педагог кидає м'яч та називає слово (чашка, яблуко, тарілка, цукерка), якщо це їжа – дитина ловить м'яч, якщо ні – відбиває. Діти вчаться правильно виконувати рухи, слідувати за поставою.

8. Словесний ланцюжок з назвами посуду для розвитку пам'яті. Перша дитина називає предмет посуду, друга повторює його слово та додає своє, третя

повторює два попередні та додає третє слово.

9. Пальчикова гімнастика "Допоможи помити посуд" з імітацією рухів миття, витирання посуду.

10. Гра "Попелюшка" – сортування різних видів круп у різні ємності для розвитку дрібної моторики, концентрації та терпіння.

Заклучна частина (5 хвилини): Підбиття підсумків заняття через запитання: "Які види посуду ви запам'ятали?", "Який посуд вам найбільше сподобався?". Похвала кожної дитини за активну участь, відзначення командної роботи, мотивація до наступних занять.

Очікувані результати: Діти засвоюють систематизовані знання про види посуду; формується навичка активного слухання та відповіді повним реченням; розвивається зв'язне мовлення; підвищується рівень уваги, концентрації та спостережливості; діти вчаться працювати в команді; формується позитивна конкуренція та взаємоповага.

Оцінка виконання програмового змісту: добре

Примітки: Педагог робить логічні паузи для надання дітям можливості відповіді, хвалить за кожну відповідь, керує логікою міркувань. Необхідно робити виразні логічні наголоси для підтримання постійного інтересу дітей до матеріалу. Заняття відповідає вимогам освітньої програми для даної вікової групи.

ЗАНЯТТЯ № 5-6

Тема: Дім та меблі

Вікова група: середній дошкільний вік (4-5 років)

Кількість дітей: 5-7 осіб

Вид заняття: комбіноване (групова та індивідуальна робота)

Дата проведення: 20.10.2025 – 27.10.2025

Тривалість заняття: 30 хвилин

Структура заняття, основні частини, їх тривалість: вступ (5 хв), основна частина (20 хв), підсумки заняття (5 хв).

Мета заняття: Ознайомлення дітей з поняттями "дім" та "меблі"; розвиток просторового та образного мислення; формування асоціативного мислення та уяви через візуалізацію у різних ракурсах; розвиток уваги та здатності до багатовимірного сприйняття; навчання концентрації на деталях та вміння висловлювати власні думки; сприяння набуттю довіри та емоційному контакту; розвиток дрібної моторики через практичні вправи з природними матеріалами.

Завдання діяльності: формувати уявлення про будову дому та призначення різних кімнат; навчити розрізняти та називати основні види меблів; розвивати просторове мислення через розміщення меблів у кімнатах; стимулювати активність кожної дитини у висловленні власних думок; тренувати дрібну моторику та координацію рухів.

Обладнання та матеріали: Яскраві наочні картки з зображенням будинку та меблів у двох ракурсах (зовні/всередині, спереду/збоку), картки з різними кімнатами (спальня, кухня, вітальня), палички для викладання, крупа або пісок для малювання, гудзики та камінці для пальчикових ігор, іграшкові меблі або картонні макети.

Інструкція для дітей: Сьогодні ми поговоримо про дім, в якому ми живемо, та меблі, які роблять наш дім затишним. Ви дізнаєтесь про різні кімнати та їх призначення. Ваше завдання уважно дивитись на картинки, відповідати на запитання та ділитись своїми думками про те, які меблі є у вашому домі.

Структура та зміст заняття:

Вступна частина (5 хвилина): Привітання дітей, створення позитивного настрою, оголошення теми через загадку про дім, мотивація до активної участі у занятті.

Основна частина (20 хвилин):

1. Візуалізація будинку у двох ракурсах (зовнішній вигляд та внутрішня будова). Обговорення з дітьми: "Які бувають будинки?", "З чого складається будинок?".

2. Демонстрація різних кімнат будинку з поясненням їх призначення: спальня (де ми спимо), кухня (де готуємо їжу), вітальня (де відпочиваємо), ванна

кімната (де вмиваємось).

3. Представлення меблів у різних ракурсах для розвитку образного мислення: стіл (вид зверху та збоку), стілець (спереду та збоку), шафа, ліжко, диван.

4. Гра "Знайоме-незнайоме" для активізації уваги. Діти визначають, які меблі вони бачили у своєму домі, а які є новими для них.

5. Завдання на формування асоціативного мислення через запитання-відповіді: "Де ми спимо? – На ліжку, в спальні", "Де ми їмо? – За столом, на кухні або в їдальні", "Де зберігаємо одяг? – У шафі".

6. Кожна дитина має змогу висловити власну думку про те, які меблі є в її кімнаті, що їй найбільше подобається у домі. Педагог забезпечує зворотній зв'язок, підтримує ініціативу кожної дитини.

7. Гра "Розстав меблі в кімнаті" для розвитку просторового мислення. Діти отримують картки з кімнатою та окремі картки з меблями, які потрібно логічно розмістити (ліжко в спальні, плита на кухні).

8. Викладання паличок у формі простих меблів (стіл – квадрат з паличок, стілець – квадрат з вертикальною спинкою).

9. Малювання простого будинку пальцем у піску або крупі. Діти створюють контур будинку з вікнами та дверима.

10. Пальчикова гра "Допоможи зайчику дістатися додому". Діти переступають пальцями по гудзиках або камінцях, одночасно промовляючи назви меблів: "Зайчик біжить додому, минає стіл, обходить стілець, заходить у ліжко спати".

11. Пальчикова гімнастика "Будуємо дім" з імітацією рухів будівництва, розташування меблів.

Заклучна частина (5 хвилини): Підбиття підсумків через запитання: "Які кімнати є в будинку?", "Які меблі ви запам'ятали?", "Де знаходиться ліжко?". Похвала кожної дитини за активність та велику кількість відповідей, позитивне закріплення знань, мотивація до наступних занять.

Очікувані результати: Діти формують чіткі уявлення про будову дому та види меблів; розвивається просторове та образне мислення через сприйняття об'єктів у різних ракурсах; підвищується рівень уваги та концентрації; кожна дитина навчається висловлювати власні думки; розвивається дрібна моторика; формується активна зацікавленість у діяльності.

Оцінка виконання програмового змісту: відмінно

Примітки: Яскрава візуалізація матеріалу у двох ракурсах значно сприяє розвитку уваги та образного мислення. Наявність постійного зворотнього зв'язку від педагога підтримує активність дітей та їх бажання ділитись думками. Заняття повністю відповідає вимогам освітньої програми для даної вікової групи.

ЗАНЯТТЯ № 7-8

Тема: Їжа. Продукти харчування

Вікова група: середній дошкільний вік (4-5 років)

Кількість дітей: 1 особа

Вид заняття: індивідуальне

Дата проведення: 27.10. 2025 – 03.11.2025

Тривалість заняття: 30 хвилин

Структура заняття, основні частини, їх тривалість: вступ (5 хв), основна частина (20 хв), підсумки заняття (5 хв).

Мета заняття: Ознайомлення дитини з різноманітними продуктами харчування та формування початкових уявлень про здорове харчування; розвиток асоціативного мислення та уяви; формування навичок розпізнавання та класифікації продуктів за категоріями; розвиток аудіального сприйняття через звуконаслідування; навчання уважному слуханню та сприйняттю нового матеріалу; сприяння набуттю довіри та емоційному контакту через індивідуальний підхід; тренування дрібної моторики через різноманітні ігрові вправи.

Завдання діяльності: навчити розрізняти основні групи продуктів харчування (фрукти, овочі, молочні продукти, м'ясо, хліб, солодоці); розвивати аудіальне сприйняття та здатність до звуконаслідування; формувати інтерес до

здорового способу життя; стимулювати розвиток дрібної моторики та тактильних відчуттів; розвивати концентрацію уваги через рухливі ігри.

Обладнання та матеріали: Наочні картки з яскравим зображенням різних продуктів харчування у приємних кольорах, муляжі фруктів та овочів, крупа різних видів (горох, квасоля, гречка, рис) для ігор, ємності для сортування, м'яч для рухливої гри, тканинний мішечок для тактильних ігор, картки з тваринами (корова, курка), іграшки для звуконаслідування.

Інструкція для дітей: Сьогодні ми дізнаємось про різну їжу – фрукти, овочі, молочні продукти та інші корисні продукти, які ми їмо щодня. Ти навчишся розрізняти їх та розповідати про них. Також ми пограємо в цікаві ігри з м'ячем та крупами. Твоє завдання уважно слухати, відповідати на запитання та весело виконувати вправи.

Структура та зміст заняття:

Вступна частина (5 хвилина): Привітання дитини, створення позитивного емоційного налаштування через розмову про те, що дитина їла на сніданок, оголошення теми заняття, мотивація через ігровий момент.

Основна частина (20 хвилин):

1. Візуалізація продуктів харчування у приємних кольорах. Послідовне представлення груп продуктів: фрукти (яблуко, груша, банан, апельсин), овочі (морква, огірок, помідор, капуста), молочні продукти (молоко, сир, масло, йогурт), м'ясо, хліб.
2. Вправи на розпізнавання та називання продуктів. Педагог показує картку, дитина називає продукт; педагог називає продукт, дитина знаходить відповідну картку.
3. Гра "Знайоме-незнайоме" з продуктами харчування. Дитина визначає, які продукти вона пробувала, а які ще ні, розповідає про свої смакові вподобання.
4. Класифікація продуктів за групами. Дитина розкладає картки на групи: фрукти окремо, овочі окремо, молочні продукти окремо.
5. Рухлива гра "Їстівне-неїстівне" з м'ячем. Педагог кидає м'яч та

називає різні предмети (яблуко, стілець, морква, книжка, хліб, олівець). Якщо це їстівне – дитина ловить м'яч, якщо ні – відбиває. Дитина навчається правильно виконувати рухи, слідує за поставою.

6. Завдання типу питання-відповідь з елементами звуконаслідування: "Хто дає нам молоко? – Корівка", "Що робить корівка? – Му-му-му", "Хто дає нам яєчка? – Курочка", "Що робить курочка? – Ко-ко-ко".

7. Звуконаслідування тварин, які дають продукти, з контролем правильності дихання (всі звуконаслідування супроводжуються видихом). Вправа "Корівка мукає" (Му-му-му), вправа з різною гучністю: тихо (теля) – голосно (доросла корова).

8. Вправи голосом різної гучності – промовляння назв продуктів. Педагог моделює ситуацію: "Якщо ми в магазині, говоримо тихо – яблуко, груша. Якщо на ринку, можемо сказати голосніше – МОРКВА, КАПУСТА".

9. Гра "Попелюшка" – сортування різних видів круп для розвитку дрібної моторики. Дитина розбирає змішані крупи (горох, квасолю, гречку) у різні ємності, одночасно рахуючи або називаючи продукти.

10. Малювання улюблених фруктів та овочів пальцем у крупі. Дитина створює контури яблука, моркви, розвиваючи тактильні відчуття та точність рухів.

11. Тактильна гра "Таємничий мішечок" з муляжами продуктів. Дитина на дотик визначає продукт (яблуко, банан, огірок), не дивлячись у мішечок, називає його та виймає для перевірки.

12. Пальчикова гімнастика "Готуємо обід" з імітацією рухів різання овочів, перемішування страви, куштування.

Заклучна частина (5 хвилини): Підбиття підсумків заняття через запитання: "Які продукти ти запам'ятав?", "Який фрукт тобі найбільше подобається?", "Що корисно їсти кожного дня?". Похвала дитини за активну роботу, позитивне закріплення знань про здорове харчування, мотивація до наступних занять.

Очікувані результати: Дитина формує стійкі уявлення про основні групи продуктів харчування; розвивається асоціативне мислення та уява; підвищується рівень уваги та концентрації; розвиваються аудіальні навички через звуконаслідування; тренується дрібна моторика через різноманітні маніпуляції з крупами; формується початковий інтерес до здорового харчування; встановлюється довірливий емоційний контакт між педагогом та дитиною.

Оцінка виконання програмового змісту: відмінно

Примітки: Візуалізація матеріалу у приємних кольорах створює позитивне емоційне сприйняття теми харчування. Швидкість викладання матеріалу оптимально підібрана для комфортного сприйняття інформації дитиною. Заняття повністю відповідає вимогам освітньої програми для даної вікової групи.

ЗАНЯТТЯ № 9-10

Тема: Наголос.

Вікова група: старший дошкільний вік (5-6 років)

Кількість дітей: 5-7 осіб

Вид заняття: групове з елементами індивідуальної роботи

Дата проведення: 03.11.2025 – 10.11.2025

Тривалість заняття: 30 хвилин

Структура заняття, основні частини, їх тривалість:

вступ (5 хв), основна частина (20 хв), підсумки заняття (5 хв).

Мета заняття: розвивати у дітей старшого дошкільного віку навички правильного використання наголосу в словах, формувати усвідомлене ставлення до логіки та ритму мовлення; удосконалювати слухове сприйняття та фонематичний аналіз через ігрові та практичні вправи; стимулювати мовленнєву активність, розвивати інтонаційну чутливість і здатність до диференціації слів за звучанням; сприяти розвитку концентрації уваги та самостійності у виконанні завдань; формувати позитивне ставлення до навчальної діяльності через інтеграцію ігрових методик, казкових сюжетів та творчих вправ; забезпечувати

розвиток дрібної моторики та координації через супровід артикуляційних вправ пальчиковими та рухливими іграми.

Завдання діяльності: розвиток слухової уваги та фонематичних уявлень; уточнення інтонаційної виразності мовлення; формування навички самостійної постановки наголосу; удосконалення артикуляційних навичок через ігрові методики.

Обладнання та матеріали: дзеркала, картки зі словами, зображення предметів, планшет або презентація, картки зі складами, звуконаслідування, конструктор «ЛЕГО».

Інструкція для дітей: ви слухаєте слова, повторюєте їх, визначаєте наголошений склад та виконуєте ігрові завдання, пов'язані з ритмом, інтонацією та звучанням.

Структура та зміст заняття:

Вступна частина (5 хвилини): психогімнастика перед дзеркалом: діти спостерігають за положенням губ, язика, диханням під час вимови окремих звуків. Короткі ритмічні вправи («А-а-а», «О-о-о», «У-у-у»), виконані на подовженому плавному видиху. Повторення добре знайомих звуконаслідувань («му-му-му», «бі-бі-бі») для налаштування голосового апарату.

Основна частина (20 хвилин)

1. Ознайомлення дітей із поняттям наголосу. Вихователь демонструє слова з різним розташуванням наголосу, інтонаційно підкреслюючи наголошений склад.

2. Вправи на розвиток фонематичного слуху: гра «Знайди наголошений склад» – діти слухають слово («вéзо», «водá», «зéрно») і плескають у долоні, коли чують наголошений склад. Гра «Відтвори ритм» – педагог задає ритмічний малюнок відповідно до кількості складів у слові. Діти відтворюють ритм паличками або виробляють плесканням. Гра «Словесні ланцюжки» – добір слів зі схожою ритміко-інтонаційною моделлю (рак – як – знак – мак).

3. Артикуляційні та інтонаційні вправи: імітація знайомих звуконаслідувань, виконаних на видиху («корівка мукає», «гудок поїзда»), щоб

підсилити інтонаційне відчуття слова. Відпрацювання наголошеного складу у словах через зміну сили голосу та інтонації.

4. Вправи з використанням наочності: Діти переглядають картинки та називають зображене, правильно ставлячи наголос. Промовляння складів на основі карток зі складами: виокремлення сильного ударного складу.

5. Робота з конструктором «ЛЕГО»: Побудуй слово: червоний кубик – наголошений склад, зелений – ненаголошений. Діти складають «вежі слів» за моделлю, промовляючи слова з правильним наголосом.

Заклучна хвилина (5 хвилини): Гра «Знайоме – незнайоме»: діти визначають, чи правильно поставлений наголос у словах, запропонованих педагогом. Коротке рефлексивне коло: що сьогодні було найцікавішим, у якому слові наголос знайти було найскладніше.

Очікувані результати: покращення фонематичного сприйняття; уміння правильно виділяти наголошений склад; розвиток слухової концентрації, самостійності та інтонаційної виразності; активація мовленнєво-рухових зон мозку через інтегровані ігрові методики.

Оцінка виконання програмового змісту: відмінно

Примітка: під час проведення заняття важливо чергувати види діяльності (рухові, слухові, мовні), щоб уникнути перевантаження. Діти з мовленнєвими порушеннями потребують чітких, повільних інструкцій та регулярного підкріплення позитивним прикладом. Рекомендовано періодично змінювати картки та слова для підтримання інтересу та розширення словникового запасу.

2.4. Статистичний аналіз та обґрунтування ефективності впровадженої корекційної програми

Після реалізації формувального етапу дослідження, спрямованого на корекцію мовленнєвих порушень у дітей з III рівнем ЗНМ за допомогою елементів ігрової терапії (згідно з програмою, див. параграф 2.3), виникає

необхідність об'єктивної оцінки її ефективності чому присвячено цей підрозділ. Відтак нами було здійснено порівняльний аналіз динаміки мовленнєвого розвитку в експериментальній та контрольній групах. Обґрунтування ефективності корекційної програми здійснювалося шляхом застосування методів математичної статистики для доведення достовірності позитивних змін, що дозволить підтвердити або спростувати її ефективність.

Після реалізації формувального етапу експерименту, було реалізоване повторне дослідження мовних і мовленнєвих компетентностей дітей дошкільного віку як контрольної, так і експериментальної групи.

Діагностика була проведена через 2 тижні після проведення формувального етапу дослідження щоб убезпечити дітей від надмірного напруження.

Підсумкова діагностика продемонструвала зростання численних параметрів у дітей експериментальної групи. Застосування діагностичного підходу М. Лісіної дало змогу отримати результати, проілюстровані на рис. 2.5.

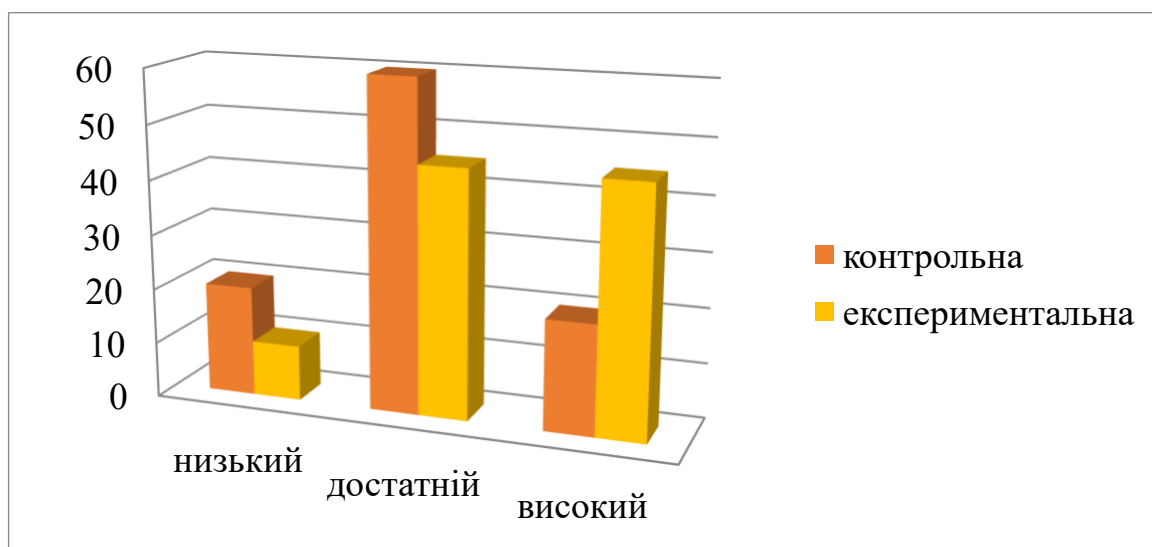

Рис. 2.5 Гістограма результатів контрольної та експериментальної груп, %

Встановлено, що в експериментальній групі результати за методиками підвищилися на 25%, що загалом вказує на ефективність впровадженої нами програми розвитку та корекції мовлення дітей.

У цьому контексті варто підкреслити, що після реалізації проекту спостерігалось підвищення показників розвитку зв'язного мовлення в усіх досліджуваних категоріях.

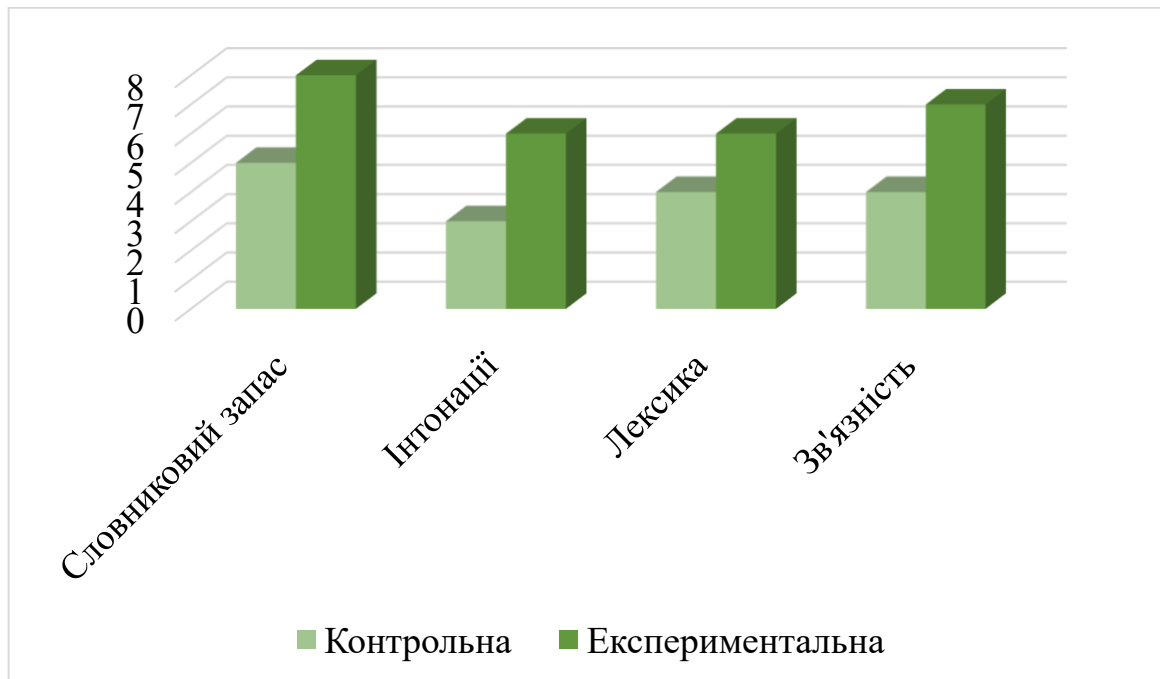

Рис. 2.6. Гістограма загальних результатів вихідної діагностики контрольної та експериментальної груп, %

За результатами проведення діагностики щодо підвищення показників розвитку навички зв'язного мовлення можна стверджувати, що за всіма досліджуваними показниками в експериментальній групі (ЕГ) виразність покращилась майже на 40 %, у контрольній групі (КГ) – 14 %, що візуалізовано в таблиці 2.3 та на рисунку 2.7:

- у контрольній групі результати майже не змінилися, зокрема, відбулося зниження низького рівня компетентностей на 14% та підвищення високого рівня на 14%.
- в експериментальній групі зник низький рівень показників, зменшився середній рівень на 14%, натомість, відбулося зростання високого рівня майже на 40%.

Таблиця 2.3

Показники рівня сформованості мовлення в дітей контрольної та

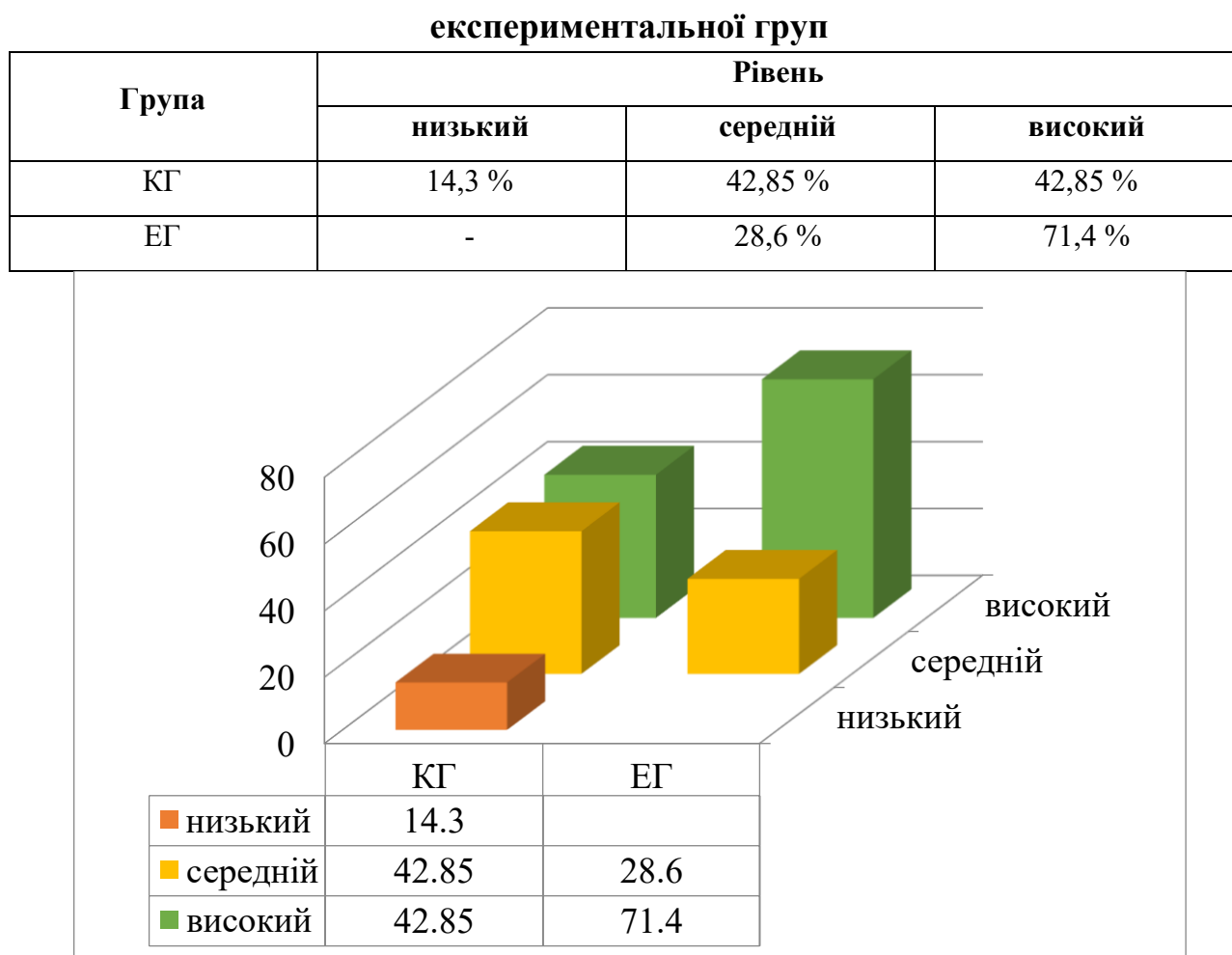

Рис. 2.7 Гістограма рівнів сформованості мовлення у старших дошкільників на контрольно-діагностичному етапі дослідження (у %)

Загалом, за результатами контрольно-діагностичного етапу встановлено, що в дітей експериментальної групи значно розвинулися компетентності в межах розвитку мовлення: діти налагодили міжособистісну взаємодію, сформувалася самостійність діяльності, покращилася звуковимова, фонематичний аналіз, підвищилися показники зв'язного мовлення.

У змісті оцінки результатів отримано такі показники: у дітей покращилась моторика; стабілізувався емоційний стан (стали менш емоційними та тривожними). Дошкільники обирають яскраві кольори, що вказує на інтерес, зацікавленість у діяльності, орієнтованості на позитивний результат навчання; діти стали більш активно розповідати історії, покращилося зв'язне мовлення, важливим є продовження систематичної корекційної діяльності та взаємодії з дітьми.

Рекомендовано: скорегувати виховну концепцію; приділяти увагу режиму дня дітей; організовувати спільну взаємодію шляхом малювання та читання казок, що буде продовжувати приносити позитивні результати.

Результати самооцінки підвищилися, як це представлено на рис. 2.8:

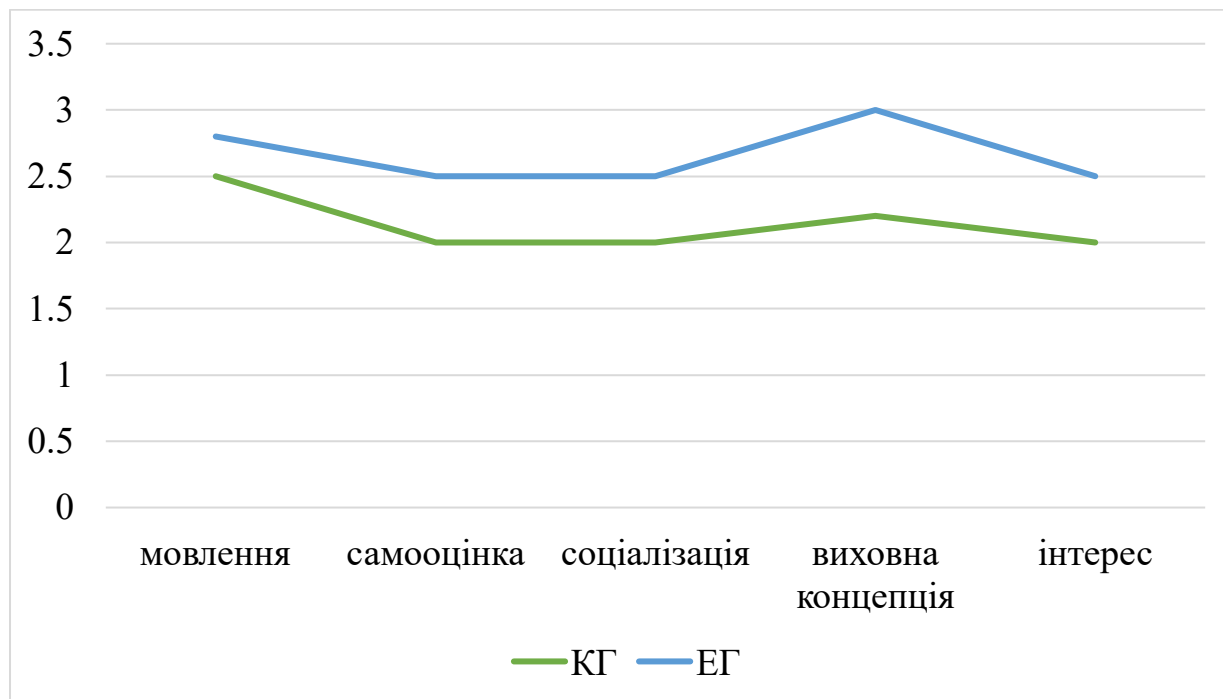

Рис. 2.8. Показники повторної діагностики у обидвох групах

За даними підсумкового діагностичного періоду виявлено підвищення певних показників, проілюстрованих на рис. 2.9–2.10 за результатами констатувального та контрольно-діагностичного етапів проведення дослідження:

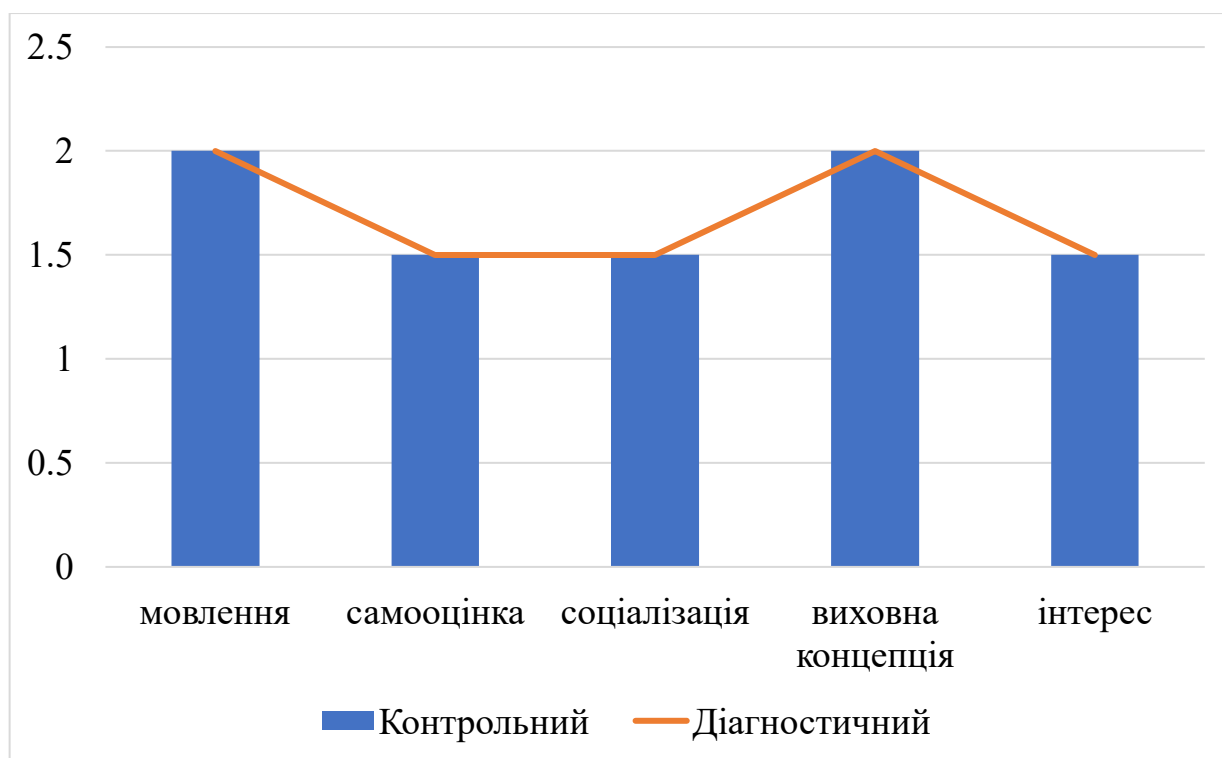

Рис. 2.9. Співвідношення показників на констатувальному та контрольно-діагностичному етапі дослідження у контрольній групі

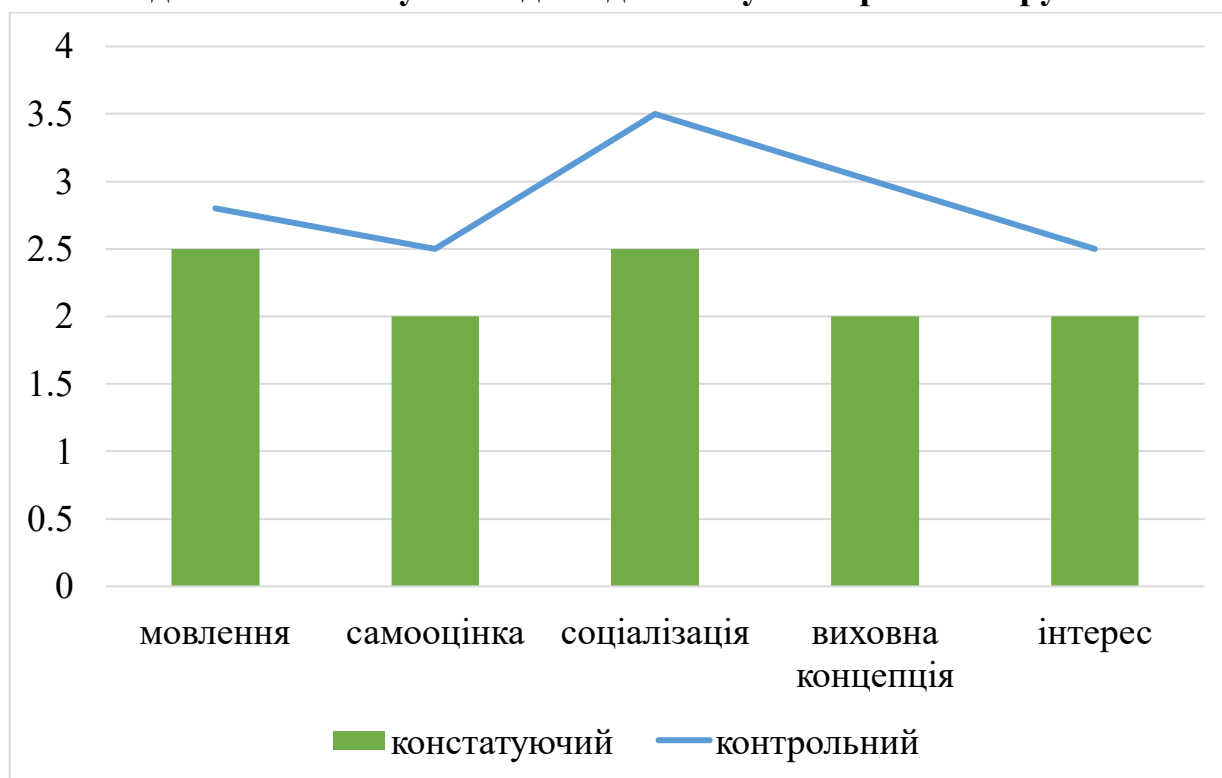

Рис. 2.10. Співвідношення показників на констатувальному та контрольно-діагностичному етапі дослідження у експериментальній групі

За підсумками контрольно-діагностичної фази дослідження зафіксовано покращення багатьох параметрів порівняно з констатувальним етапом.

Аналізуючи показники попередньої діагностики, варто відзначити наступне: елементарний рівень не виявлено; достатній рівень діагностовано у двох вихованців; високий рівень діагностовано у трьох вихованців.

Щодо змісту комунікативної взаємодії та розвитку спілкування було визначено такі характеристики:

- 67% дошкільників демонструють розвинені комунікативні навички, виявляють активність та ініціативність;
- 33% дошкільників не проявляють ініціативи, характеризуються більшою закритістю.

При повторному обстеженні та проведенні діагностичних процедур виявлено такі особливості, графічно представлені на рисунках 2.11–2.12.

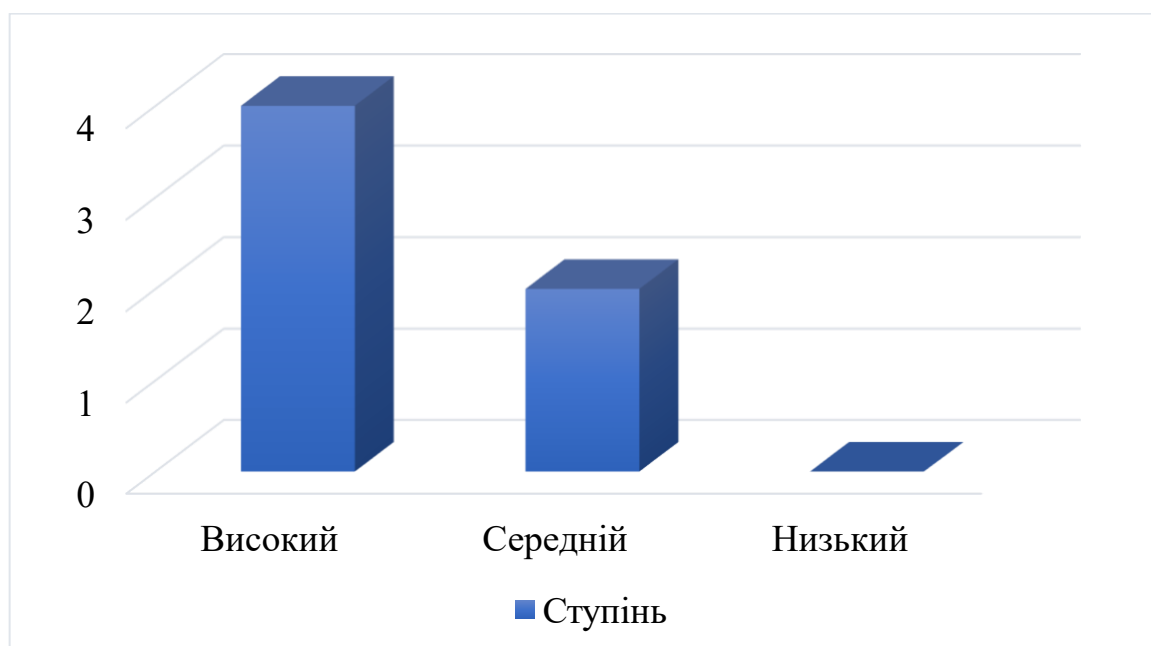

Рис. 2.11. Розподіл показників мовлення (к-ть дітей) на контрольно-діагностичному етапі

Виявлено позитивну динаміку в розвитку мовних та мовленнєвих компетенцій дітей: елементарний рівень не зафіксовано; достатній рівень зменшився на 2 позиції; високий рівень зріс на 2 позиції.

Зіставляючи та аналізуючи отримані дані, можна представити наступні результати:

Рис. 2.12. Порівняння результатів на двох етапах дослідження

Ініціативність у комунікації та її динаміка візуалізована на рис. 2.13:

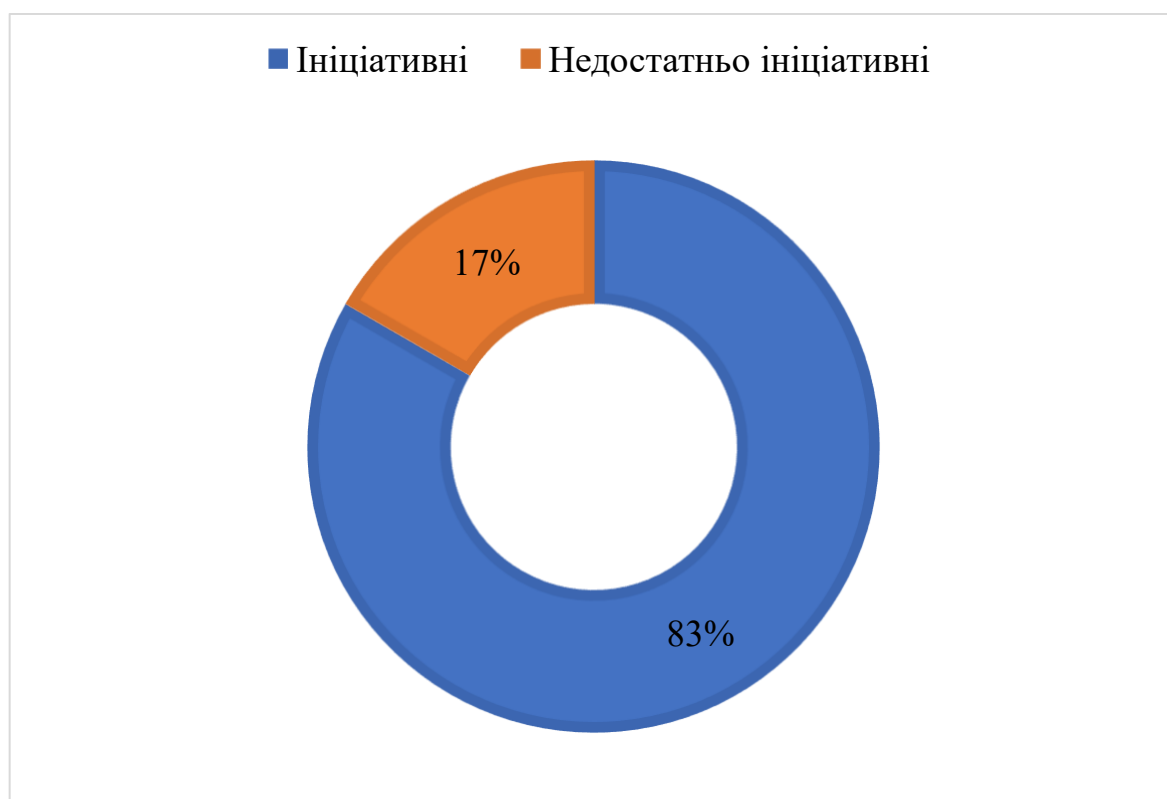

Рис. 2.13. Комунікативна активність дітей, %

Виявлено, що загальний рівень мовленнєвого розвитку в групі зріс на 30% (позитивну динаміку продемонстрували 2 вихованці). Крім того, на 17% підвищився рівень комунікативної активності дошкільників – одна дитина стала

суттєво активнішою порівняно з початковим етапом обстеження.

2.5. Методичні рекомендації для фахівців щодо інтеграції ігрових методик у корекційно-розвитковий процес дошкільників

Дошкільний вік представляє собою стадію активного соціального розвитку та становлення пізнавальних, емоційно-вольових і інтелектуальних здібностей. В нормі в період дошкільного віку відбуваються такі зміни: активний словник зростає та розширюється від 2500 слів до 6000 слів; активний словник переважає над пасивним; наприкінці дошкільного віку діти розуміють зміст фразеологічних зворотів, мають навички ораторської майстерності, переказують казки, оповідання, вивчають вірші.

В ситуації наявності порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку значна увага приділяється: створенню комфортної атмосфери для дитини; застосування гри як вектору взаємодії у змісті корекції.

Серед ігор у роботі з дошкільнятами актуальними є такі: рухливі ігри, логопедичні ігри з природними матеріалами; конструювання; сюжетно-рольові ігри [3, с. 7].

Важливим елементом є планування освітньої роботи з дітьми:

виконання вправ з ознайомлення з природою, оточуючим світом через
призму гри театралізованої діяльності

ЗАНЯТТЯ З РОЗВИТКУ

використання
художніх творів

дидактичні вправи та
ігри сюжетно-рольові

індивідуальна робота з
літєрами

постановка правильної
звучимови

Рис. 2.14. Система занять з розвитку мовленнєвих компетенцій

Алгоритм обстеження мовлення дитини у дошкільному закладі проводиться за такою системою (рис. 2.15):

Дидактичний матеріал, необхідний для роботи з дитиною з метою оцінювання рівня сформованості мовлення, систематизується таким чином:

Матеріали та посібники, які диференціюються таким чином:

- для розвитку мислення, уваги, пам'яті, фантазії, моторики та звукопромови, а також фізіологічного дихання
- для формування навичок грамотності, попередження й усунення дисграфії та дислексії, розвитку граматичної будови мовлення, словникового складу та зв'язних висловлювань.

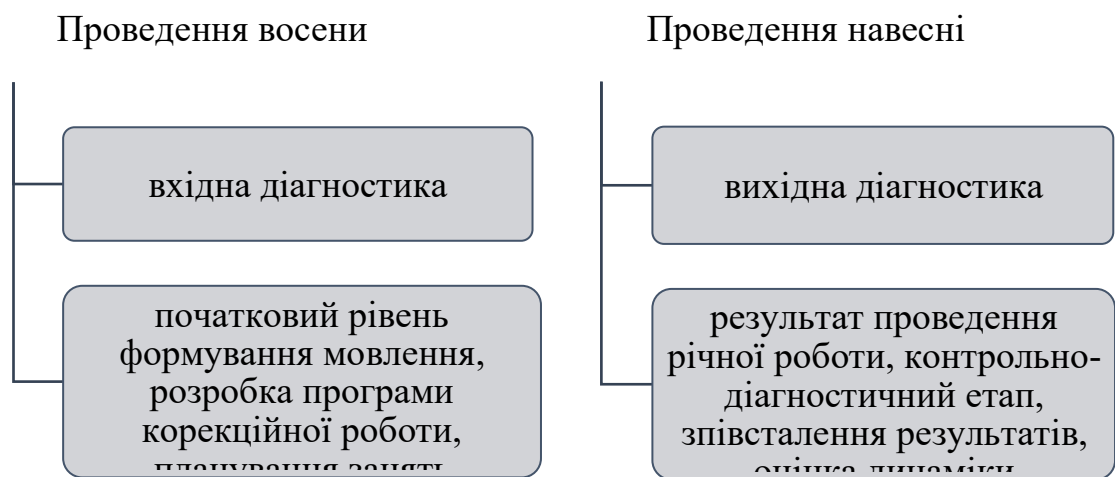

Рис. 2.15. Система проведення обстеження мовлення дітей

Ілюстративний матеріал за певними лексичними темами: предметні малюнки, сюжетні малюнки; серії картинок за певними темами; картинки з діями та професіями. Картотека ігор, пальчикових ігор, чистомовок, скоромовок, комунікативних віршів тощо.

Розвивальний матеріал: ребуси, пазли, шаради, анаграми.

Матеріали для реалізації дитячої мовленнєвої творчості, серед яких виокремлюють: історії, оповідання, казки, вірші тощо [19; 20; 21].

В своїй методиці А. Богуш акцентує увагу на важливості формування та

впровадження комплексного мовленнєвого заняття, що має складатися з трьох окремих частин (по одній на кожний напрям мовленнєвої роботи):

- словник (збагачення активного словника) та граматична правильність мовлення (постановка звуковимови);
- реалізація завдань з розвитку зв'язних висловлювань
- робота над культурою мовлення [2].

З метою попередження перевантаження дитини дошкільного віку, рекомендовано використовувати комплексні заняття 3-4 рази на місяць (по одному разу на тиждень).

В свою чергу, тематичне мовленнєве заняття, має на меті реалізувати завдання розвитку певного мовного підрозділу (має проводитись один раз на місяць), зазвичай не проводиться заняття з розвитку зв'язного мовлення.

Рис. 2.16. Ігрові технології в логопедії при роботі з дошкільнятами

Рекомендовано формувати та планувати заняття зі звуковимови дітей старшого дошкільного віку для відпрацювання матеріалу, що був засвоєним на попередніх заняттях, бажано долучати вправи з ознайомлення з природою, використання природних матеріалів, реалізації дій через знайомство з навколишнім світом.

Мета заняття: навчання дітей визначати перший та останній звук у слові;

визначати місце звука у слові; знаходження слів з твердим та м'яким приголосним.

Завдання діяльності: покращення артикуляції звуків; розвиток мовного дихання, тренування фонематичного слуху, постановка сили голосу. Ігри та вправи сприяють закріпленню та удосконаленню знань набутих на заняттях.

Обладнання: картинки, наочність, іграшки для активізації уваги.

Прикладом є заняття з оточуючою природою.

Видом заняття, є тематичний, провідний компонент, що призводить до формування правильної звуковимови. Заняття спрямоване на постановку звуків: [с], [з], [м], [м'], [р]».

Лексичний матеріал: природа, дерева (назви дерев), птахи (назви птахів), сонце, природні явища (дощ, вітер).

Інструкція для дітей: зараз будемо розглядати різноманітні слова, визначатимемо звуки в них.

Наприклад: «груша» - яка літера є першою? Яка літера остання?

Очікувані результати: діти аналізують звуковий склад слів, розширюють словниковий запас, формують уявлення про узагальнюючу лексику, вчать правильно відмінювати слова.

Сюжетно-рольова гра завжди супроводжується формуванням та розвитком певних взаємин між учасниками. Вона стимулює активну комунікацію дошкільників, сприяє налагодженню контактів. Не всі діти, особливо спочатку, однаково схильні до зближення в ігровому процесі. Одні вихованці є комунікабельними, інші – інтровертними та соромливими.

Рухливі ігри становлять різновид ігрової активності. Їхню основу складають креативні, динамічні рухові дії, що мотивовані ігровим сюжетом (тематикою, концепцією). Частково регламентовані правилами, ці дії визначаються змінними ігровими ситуаціями та орієнтовані на досягнення поставленої цілі.

Рухливими вважають ігри, зміст яких включає різні форми бігу, стрибків, кидання та інших локомоцій. Для рухливих ігор притаманні активність і

самостійність учасників, колективний характер дій та постійна трансформація умов діяльності. Поведінка гравців підпорядкована ігровим правилам, які регулюють їхню поведінку та взаємодію, спрощують вибір тактичних рішень і управління грою [27].

Серед дослідників поширене переконання, що гра є структурною моделлю дитячої поведінки. Через гру дитина пізнає навколишній світ і готується до його активної трансформації. Відтак, рухливі ігри слугують підготовкою дітей до життя. Час модифікує зміст ігор, породжує численні варіації, проте їхня рухова основа залишається сталою.

Гра охоплює широкий спектр природних рухів – ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, різні вправи з предметами, – що робить її важливим і ефективним засобом фізичного розвитку дітей. Ігрова діяльність представлена великою різноманітністю форм: рухливими та сюжетними іграми, народними й рольовими, спортивними, імітаційними, командними, груповими, естафетами, конкурсними та розважальними іграми, різновидами змагальних ігор [29].

Чим інтенсивніша рухова активність дитини, тим краще відбувається її зростання та розвиток. Гіподинамія (обмеження фізичної активності) призводить до порушення метаболізму, функціонування серцево-судинної та респіраторної систем, негативно впливає на опорно-руховий апарат. Найефективнішим засобом протидії руховому дефіциту для дітей є рухливі ігри.

Оздоровчий потенціал ігор проявляється у тому, що вони: забезпечують всебічний розвиток фізичних якостей та фізіологічних функцій організму; допомагають формуванню правильної постави; сприяють загартовуванню та підвищенню витривалості; позитивно впливають на працездатність дітей; укріплюють загальний стан здоров'я.

Освітній потенціал ігор полягає в тому, що вони: сприяють формуванню й удосконаленню основних рухових умінь і навичок (ходьба, біг, стрибкові дії, метання тощо); забезпечують розвиток фізичних якостей, таких як швидкість, сила, спритність, гнучкість та витривалість; допомагають засвоювати елементарні знання з фізичної культури, спорту, валеологічних основ, а також

знайомлять дітей із народними традиціями та історією рідного краю.

О. І. Коротка у публікації «Корекція звуковимови дітей дошкільного віку: автоматизація звуків у словосполученнях та реченнях» підкреслює, що типовою помилкою фахівців у корекційній практиці з дошкільниками є «обмеженість механічним повторенням речень різної будови, конструюванням речень за ілюстративним матеріалом» [9, 11]. Таке одноманітне, немотивоване заняття швидко набридає малечі, що призводить до ще більшого зниження уваги, непосидючості та з рештою зводить нанівець усі напрацювання за час заняття. Автор наголошує на значущості організації взаємодії через ігрову діяльність як провідну форму активності дошкільного віку: «ігрова діяльність має бути варіативною; у процесі гри дитина із задоволенням, невимушено та ефективно, часто несвідомо для себе, опановує коректну артикуляцію звуків» [9].

Молодший шкільний вік охоплює період життя дитини від 6 (7) до 10 (11) років, протягом якого вона здобуває освіту в початковій школі (1–4 класи). Цей віковий етап характеризується: формуванням зацікавленості навчальним процесом; становленням самостійності; опануванням соціокультурного досвіду; усвідомленням моральних норм і ціннісних орієнтацій; розвитком пізнавальної, емоційно-вольової та інтелектуальної сфер [4].

У молодшому шкільному віці відбуваються суттєві трансформації фізичного розвитку – діти набувають більшої сили, витривалості, здатності справлятися з певними навантаженнями (спортивними, навчальними), однак паралельно спостерігаються масштабні зміни в психологічній сфері. Ключовими напрямками є становлення соціальної, інтелектуальної, емоційної та комунікативної компетентності.

Водночас нові виклики: специфіка освітнього процесу, зростання відповідальності, підвищені навантаження – можуть негативно впливати на розвиток учня. Рухова активність дитини значно скорочується з початком навчання в першому класі. Це закономірно: у неї з'являється новий обов'язок – систематичне навчання.

У зв'язку з цим єдиним ефективним засобом профілактики гіпокінезії

молодших школярів стає забезпечення оптимального обсягу фізичної активності, раціональна організація навчальної та позаурочної діяльності. Вагоме місце тут, безумовно, посідають рухливі ігри – природна форма живої та безпосередньої активності [24].

Робота з корекції мовлення, формування правильної звуковимови є доволі копіткою, має враховувати різноманітні чинники:

- індивідуальні особливості дитина та оточуюче її середовище;
- ступінь порушень;
- мету та завдання кожного конкретного етапу діяльності.

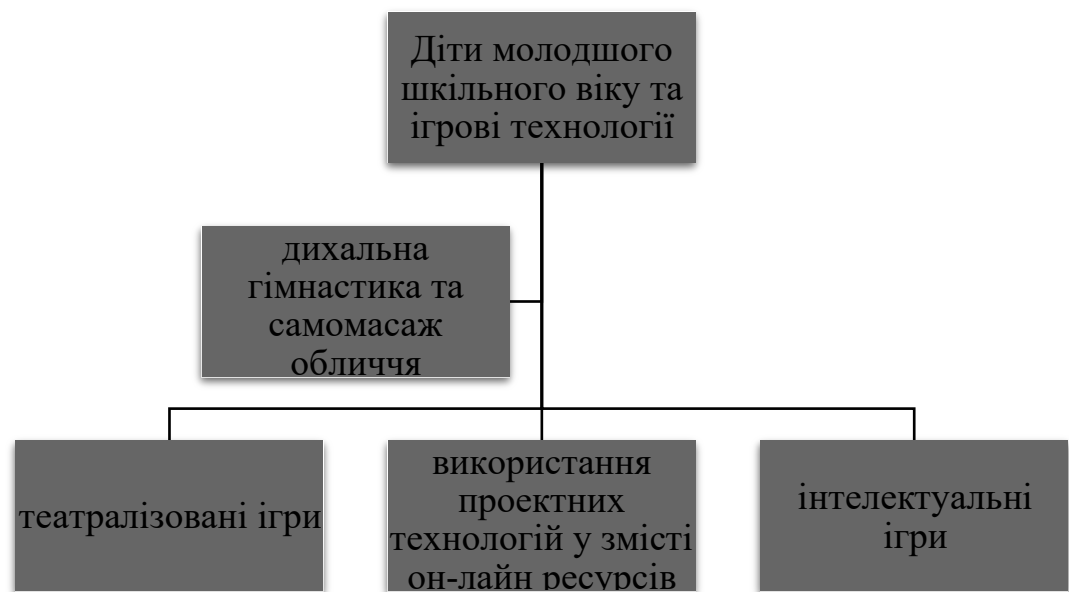

Рис. 2.17. Ігрові технології в логопедії при роботі з дошкільнятами

Загалом, корекція звуковимови відбувається на таких послідовних етапах: підготовчий, основний, заключний етап. В безпосередній діяльності фахівця-логопеда при корекції звуковимови можуть бути використані такі приклади роботи на заняттях з дітьми молодшого шкільного віку.

1. *На підготовчому етапі роботи* відбувається налаштування дитини на роботу, підготовка до заняття, активізується артикуляційний апарат, дитина мотивується на взаємодію з логопедом.

На окресленому етапі можуть бути використані: квіти, пір'ячко, камінці, шишки. Необхідно заздалегідь пересвідчитися у відсутності в дитини алергічних реакцій на природні та рослинні компоненти.

Мета заняття: формувати інтерес до розвитку та тренування артикуляційного апарату дитини.

Завдання діяльності: навчити дітей дихальній гімнастиці.

Обладнання: природні матеріали (каміння, шишки, пір'ячко).

Інструкція для дітей: “Зараз ми з вами зробимо вправи на розслаблення, вони допоможуть вам відпочити та набратися сил. Уважно слідкуйте та повторюйте за мною”.

Очікувані результати: після «налаштування» на роботу, починається основний етап діяльності, що ставить за мету розвиток та формування звуковимови, відповідно до завдання та мети заняття.

Серед вправ, що використовуються на цьому етапі на практиці використовуються такі:

Вправа «Запах квітки»: дитина робить повільний глибокий вдих носом та плавно, спокійно видихає ротом.

Дихальні ігри типу «Обдуй кульбабку», «Здмухни пір'їнку» та подібні – сприяють м'якому налаштуванню органів артикуляції перед основною частиною заняття.

Масаж обличчя – діти легко проводять по щоках, губах та іншим артикуляційним м'язам, використовуючи природні матеріали (горіхи, дрібні камінці, шишки), що сприяє стимуляції м'язового тону.

Слухання природних звуків (шелест листя, спів птахів, шум води) для створення спокійної атмосфери та підготовки до подальшої звукової роботи. Після прослуховування педагог може ставити запитання на кшталт: «Хто видає цей звук?», «На який звук він схожий?», «У яких словах можна почути подібний звук?» [8].

2. Основний етап. Налаштування та робота з постановки певного звуку, тренування правильної звуковимови, розвиток артикуляції, інтересу та зацікавленості у виконанні вправ. Важливо, щоб дитина сама проявляла ініціативу.

Серед використаних природних матеріалів, актуальними є: вода, камінці, пісок, крупи.

3. *Заклучний етап.* Консолідація сформованих навичок та умінь, активізація мотивації дитини до подальшої роботи, стимулювання моторної активності з метою оптимізації міжпівкульної взаємодії.

Відтак, за умови систематичної педагогічної діяльності, розвитку та взаємодії з дитиною відбувається: удосконалення наглядно-дієвого мислення; формування навичок емоційної та ситуативної комунікації; розвиток уяви, концентрації уваги та творчої фантазії; збагачення лексичного запасу, вдосконалення зв'язного мовлення; розвиток фонематичного сприйняття та покращення артикуляційних навичок.

При спостереженні за природними явищами, навколишнім середовищем, використанні в ігровій діяльності, взаємодії з ровесниками/спеціалістом/батьками природних матеріалів у дитини формується зацікавленість у пізнанні природи, структуруються уявлення про характеристики та властивості об'єктів живої та неживої природи: співставлення величини, розміру, об'єму, кольору, положення у просторі тощо.

Серед рекомендованих вправ і завдань на заняттях з корекції звуковимови можуть бути запропоновані наступні: кінезіологічні казкові методики, артикуляційна гімнастика, логоритмічні завдання в межах лексичних тем; аудіювання та імітація природних звуків, пташиного співу, голосів тварин; застосування природних матеріалів під час навчання грамоті (визначення кількості слів у реченні за допомогою листків, складової структури за допомогою шишок, звукового складу за допомогою каменів); техніка малювання літер на манній крупі для встановлення зв'язку між графічним образом літери та її звуковим відповідником.

Для реалізації співпраці необхідно впроваджувати та застосовувати методи та принципи роботи з дітьми, які б ґрунтувалися на всебічному долученні школярів до співпраці (як з іншими дітьми так і зі значними дорослими: батьками, опікунами, педагогами). Серед методів та технологій доцільними є: ігрова діяльність (рольові ігри, театралізована діяльність, командні ігри, ігри на

кмітливість та креативність тощо); проекти (соціальні, дослідницькі, експерименти, групові тощо); інтерактивно-комунікативні технології.

Мета заняття: сформувати навички інтересу до читання та письма.

Завдання діяльності: ознайомити з алгоритмом діяльності щодо формування зв'язного мовлення.

Обладнання: зошит, малюнки.

Інструкція для дітей: зараз ми з вами попрацюємо в зошитах та виконаємо ряд завдань.

Очікувані результати: діти стають більш самостійними, навчаються планувати роботу, формують інтерес до розвитку мовлення.

Важливо, щоб навчальні засоби містили: цілісну систему знань та вправ; диференційований матеріал; раціональне співвідношення завдань; можливість роботи як у парі, так і у групі; завдання на вільний вибір [27].

Приблизний алгоритм роботи над сторінкою зошита на початковому етапі навчання письма:

1. Ознайомлення зі сторінкою (загальний огляд).
2. Розмова за ілюстрацією.
3. Виконання складового й звуко-буквеного розбору слів, визначених логопедом.
4. Ідентифікація досліджуваного звука, його фіксація друкованою, потім письмовою літерою.
5. Вивчення конфігурації письмової букви.
6. Написання букви, складів, слів із нею.
7. Усунення графічних і технічних помилок.
8. Продовження письмової роботи в рядках.
9. Розмальовування, штрихування контурів малюнків.
10. Розгорнутий аналіз результатів уроку [11].

Компетентнісно орієнтоване навчання у цьому сенсі передбачає застосування таких методів взаємодії:

- продуктивні (застосування вивченого матеріалу на практиці, з метою закріплення);
- частково-пошукові (реалізація пізнавальних завдань дітьми);
- проблемні (стикаючись з певною проблемою, дитина шукає шляхи її вирішення);
- інтерактивні (активна взаємодія дітей, через призму розуміння власної неповторності та успішності).

Логопед (педагог) у процесі роботи з дітьми має орієнтуватися на низку ключових завдань, що забезпечують розвиток мовленнєвої активності та формування комунікативних умінь.

1. Умотивоване й методично обґрунтоване формулювання запитань. Важливо будувати запитання так, щоб вони: стимулювали дитину до висловлення власної думки; спершу адресувалися всій групі, і лише після цього – окремому вихованцю; містили одне суттєве слово чи поняття, яке й спрямовує дитину на правильну відповідь; ставилися дітям у змінному порядку, уникаючи систематичного опитування за розташуванням у групі.

2. Створення умов для набуття досвіду комунікативної взаємодії. Педагог має давати дітям можливість ініціювати та підтримувати спілкування: ставити запитання одне одному, висловлювати пропозиції, ділитися думками та аргументувати власну позицію.

3. Рівномірне залучення всіх дітей. У роботі важливо кожного разу звертатися до різних вихованців, щоб уникати повторного залучення тієї самої дитини та забезпечувати всім рівні можливості для мовленнєвої активності.

4. Формування навичок взаємного контролю та оцінювання. Діти повинні навчатися слухати відповіді однолітків, аналізувати їх та висловлювати власну оцінку, що сприяє розвитку мовленнєвого слуху й критичного мислення.

5. Використання творчих завдань. Завдання мають опиратися на індивідуальний досвід дітей, стимулювати уяву, фантазію та бажання висловлюватися.

6. Раціональне чергування видів діяльності. Щоб підтримувати інтерес і ініціативність, доцільно змінювати мовленнєві вправи іншими видами

активності, зокрема руховими чи ігровими.

7. *Зважене використання наочності й технічних засобів.* Педагог має уникати надмірної кількості зображень чи мультимедійних матеріалів, адже це може відволікати дітей і знижувати їхню мовленнєву активність.

8. *Перенесення сформованих умінь у різні види діяльності.* Закріплення мовленнєвих навичок має відбуватися не лише під час заняття, а й у повсякденній діяльності дітей.

Аналіз практичного досвіду засвідчує, що основними питаннями в роботі педагога є: а) визначення ролі дидактичних ігор та ігрових ситуацій у структурі інших видів дитячої діяльності; б) обґрунтування доцільності їх застосування на різних етапах засвоєння навчального матеріалу; в) формування змісту гри відповідно до ідей розвивального навчання.

Використання інтелектуальних ігор

Мета заняття: розвиток мислення, логіки діяльності, аргументації власної точки зору.

Завдання діяльності: навчити дітей правилам гри, уважному слідуванню да реалізацією діяльності.

Обладнання: інтелектуальні ігри «Скрабл», «Хто Я?».

Інструкція для дітей: давайте пограємо в ігри та позмагаємось у вправності дій. Зараз я розповім Вам правила, якщо щось не зрозуміло – запитуйте.

Очікувані результати: діти тренують пам'ять, вчать нові слова, вчаться будувати слова самостійно, розширюють активний словник.

Щодо особливостей використання інтелектуальних ігор можливо виділити такі:

- «Ерудит» або «Скрабл» – дозволяє формувати навички складання слів, запам'ятовування літер, їх послідовності, математичні компетенції (шляхом підрахунку балів на «камінцях»);
- Гра «Хто Я?» - допомагає пояснити певні терміни шляхом постановки питань
- дитина вчиться швидко мислити, перебирає різноманітні варіанти, формує асоціації та аналогії.

Варто виділити відео-ігри, використання ютуб-каналів для розвитку та корекції мовлення дитини. Сучасні цифрові технології є одним з векторів допомоги фахівцям логопедом. Відео-ігри та он-лайн ігри сприяють підвищенню інтересу через яскраву наочність, допомагають знизити витрати на матеріали та спланувати заняття більш раціонально використовуючи час.

Мета заняття: розвиток уваги, спостережливості, інтерес до оволодіння сучасними технологіями, самостійність дитини.

Завдання діяльності: формувати мовленнєві компетентності дитини та відповідальність, комп'ютерну грамотність.

Обладнання: комп'ютер, проектор.

Інструкція для дітей: зараз ми подивимось різноманітні ігри та вправи. Ваше завдання уважно спостерігати та виконувати завдання.

Очікувані результати: діти вчаться контролювати свої дії при роботі з онлайн ресурсами, вчаться розмежовувати роль гри та заняття. Розуміють що граючи можливо розвивати вміння та навички.

Отже, завдяки чітко спланованій, послідовній діяльності з підбором відповідних ігрових технологій (що є зрозумілими дитині та відповідають віку) можливо сприяти реалізації пріоритетної мети та завдань в логопедичній діяльності у кожному конкретному випадку.

Висновки до розділу 2

Емпіричне дослідження, проведене в межах другої частини кваліфікаційної роботи, було присвячене практичному підтвердженню ефективності застосування елементів ігрової терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем загального мовленнєвого недорозвитку (ЗНМ). Дослідження було реалізовано у чотири взаємопов'язані етапи: підготовчий, експериментально-діагностичний (констатувальний), проєктувальний (формувальний) і контрольний (контрольно-

діагностичний) на вибірці з 10 дошкільників. Комплексна діагностика підтвердила гомогенність (рівнозначність) контрольної та експериментальної груп на старті та виявила типові порушення, характерні для ЗНМ III рівня: недостатність фонематичного сприйняття, труднощі з аналітико-синтетичними процесами та низький рівень комунікативної активності.

На основі отриманих даних була розроблена та апробована корекційно-розвивальна програма, ключовою особливістю якої стала цілеспрямована інтеграція елементів ігрової терапії (сенсорно-тактильні ігри, аудіальні вправи, недирективні прийоми). Метою цієї інтеграції було не лише усунення мовленнєвих вад, але й подолання супутніх психоемоційних бар'єрів, створення позитивного емоційного фону та підвищення внутрішньої мотивації дітей до корекційної діяльності.

За результатами формувального експерименту, в експериментальній групі було зафіксовано значну позитивну динаміку. Статистичний аналіз контрольного зрізу засвідчив достовірний приріст показників за всіма досліджуваними критеріями (фонематичне сприйняття, мовленнєво-аналітичні операції, комунікативна компетентність). Це повністю підтвердило висунуту гіпотезу: застосування елементів ігрової терапії є високоефективним засобом корекції мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку з III рівнем ЗНМ, що забезпечує як вербальні, так і психоемоційні покращення. Таким чином, досягнуті результати є надійною емпіричною базою для розробки методичних рекомендацій у наступному розділі.

ВИСНОВКИ

На основі здійсненого теоретичного та емпіричного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. Ігрова терапія є гуманістичним, клієнт-центрованим методом психолого-педагогічного впливу, який базується на концепції гри як провідної діяльності дошкільника. Інтеграція ігрової терапії забезпечує потрібний корекційний ефект: (а) зниження психоемоційного опору та тривожності, (б) підвищення внутрішньої мотивації та стійкості уваги, (в) створення природних умов для автоматизації складних мовленнєвих навичок. У роботі з дітьми дошкільного віку найбільш ефективним є кореспондентний підхід (керована гра), де логопед поєднує недирективний фон для емоційного контакту з чіткими директивними корекційними цілями.

2. На етапі констатувального експерименту було проведено комплексну діагностику. Встановлено гомогенність контрольної та експериментальної груп за рівнем мовленнєвого недорозвитку, що дозволило забезпечити чистоту експерименту. Виявлено, що для дітей з III рівнем ЗНМ характерні не лише порушення звуковимови та обмежений словниковий запас, а й супутні порушення вищих психічних функцій, критичні для мовлення: недостатність фонематичного сприйняття, труднощі з мовленнєво-аналітичними операціями (складовий та звуковий аналіз), а також низька комунікативна активність та прояви мовленнєвого негативізму. Саме ці вторинні психоемоційні бар'єри оптимально долаються за допомогою ігрової терапії.

3. Визначено, що діагностика має бути комплексною, включаючи оцінку не лише вербальних, а й психомоторних та емоційно-вольових компонентів. Організаційною особливістю є створення максимально природного та безпечного ігрового середовища, де використовуються як традиційні іграшки, так і природні матеріали (пісок, крупи, шишки), що інтегрують сенсорний та тактильний компоненти корекції. Змістові особливості полягають у послідовному включенні ігрових вправ у три етапи заняття: підготовчий

(релаксація, дихальні та артикуляційні вправи в ігровій формі), основний (ігри на слухову диференціацію, автоматизацію звуків та розвиток лексико-граматичних категорій) та заключний (елементи логоритміки та кінезіологічні казки для закріплення).

4. На основі теоретичних засад та виявлених порушень, була розроблена програма, сфокусована на стимуляції мовлення через гру. Програма передбачала активне застосування сенсорно-тактильних ігор, ігор на слухову диференціацію ("Вгадай, що шумить?"), рольових ігор для автоматизації зв'язного мовлення та ігор з природними матеріалами (для розвитку дрібної моторики, що корелює з мовленнєвими центрами). Експериментальна апробація в експериментальній групі показала її високу ефективність. Статистичний аналіз (із застосуванням парного t-критерію) контрольного зрізу підтвердив, що приріст показників (зокрема, фонематичного сприйняття та комунікативної компетентності) є достовірним та значно вищим порівняно з контрольною групою, де використовувалися традиційні методи. Емпіричні результати засвідчили, що елементи ігрової терапії є високоефективним засобом корекції, який забезпечує позитивну динаміку мовленнєвого та психоемоційного розвитку.

5. На основі отриманих даних були розроблені детальні методичні рекомендації, які охоплюють: принципи вибору природних матеріалів; структуру корекційного заняття з інтеграцією гри; приклади вправ на різні мовленнєві та психомоторні компоненти (від дихання до зв'язного мовлення). Впровадження цих рекомендацій у практику корекційних закладів (зокрема, «Альтерра Скул Бориспіль») доводить їхню практичну цінність і готовність до масштабування. Таким чином, мета роботи досягнута, а завдання виконані у повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна Х. В. Ігротерапія в корекції мовленнєвих порушень: навчально-методичний посібник для вчителів початкових класів, вихователів, дефектологів, логопедів та студентів педагогічних факультетів / Х. В. Барна, Л. В. Кашуба, О. В. Лабенко. Харків: ФОП Озеров Г.В., 2021. 180 с. URL: [http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12212/1/Play %20therapy %20in %20the %20correction%20 of%20 speech%20 disorders.pdf](http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12212/1/Play_%20therapy_%20in_%20the_%20correction%20of%20speech%20disorders.pdf)
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Саприкіна О. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Вид 2–е. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.
3. Боровик Т. Розвиток мовлення дітей засобами гри–драматизації. *Психолог*, 2016. № 2. 8 с.
4. Варій М. Й. Загальна психологія: Навч. посібник для студ. психол. і педагог. спеціальностей. Львів : Край, 2007. 968 с.
5. Власюк М. Арт-терапія: зцілення мистецтвом. *Психолог*, 2005. № 39. С.9–23.
6. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог*, 2005. № 39. С. 15 – 23.
7. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті. Київ : Шк. світ, 2007. 120 с.
8. Говарт Г., Що мене лякає. Тернопіль: Богдан, Серія «Пізнаю себе», 2016. 55 с.
9. Говарт Г., Що мене засмучує. Тернопіль: Богдан, Серія «Пізнаю себе», 2016. 61 с.
10. Говарт Г., Коли я сміливий. Тернопіль: Богдан, Серія «Пізнаю себе», 2016. 80 с.
11. Говарт Г., Коли я щасливий. Тернопіль: Богдан, Серія «Пізнаю себе», 2016. 67 с.

12. Гріньова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
13. Євдокімова О. О. Історія психології. Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид. допов. Харків : 2020, 320 с.
14. Загальна психологія. Семінарські та практичні заняття. Методичний посібник. Київ : ПП «Дірект Лайн», 2019. 72 с.
15. Загальна психологія : Підручн. для студ. вищ. навч. закладів. За заг. ред. акад. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.
16. Загальна психологія: Навч. посіб. За ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : А.Г.Н., 2002. 280 с.
17. Загальна психологія: Підручник за ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Волинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Либідь, 2005. 464 с.
18. Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза. 88 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710102/1/2016_%20%D0%86%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%9F%D1%96%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf.
19. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
20. Капшук О.М. Ігротерапія та казкотерапія: розвиваємося, граючи, 2019. 120 с.
21. Колошина Т.Ю., А.А. Трус. Арт-терапевтичні техніки у тренінгу, 2010. 98с.
22. Колупаєва А.А., Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: Київ : Літера, 2015. 80 с.
23. Колпакчи О.С. Арт-терапія: курс лекцій: навч. посіб. Київ : Цент учбової літератури, 2018. 288 с.
24. Ленів З.П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії. Видавництво НПУ ім. МП Драгоманова,

2010. 64 с.

25. Логопедія. Підручник. За ред. М.К. Шеремет. Київ, 2010. 376 с.

26. Лукша Т., Немержицька С. Крокуємо з малечею дорогою адаптації. *Психолог дошкілля*, 2012. № 8 (37). С. 287 – 302.

27. Максименко С. Д. Загальна психологія. Навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.

28. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Логопедія*, 2012. №2. С. 328 – 295.

29. Маруненко І.М., Бобрицька В.І., Неведомська Є.О., Сіверс З.Ф. Основи дефектології. Київ : КМПУ імені Б.Д. Грінченка. 2006. 144 с.

30. Медведєва Є. А., Комісарова Л. Н., Левченко І.Ю. Артпедагогіка та арттерапія в спеціальній освіті. URL: <http://psychlib.ru/mgppu/MAaso2001/AML-001.HTM>

31. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

32. Мороз Л. В., Скворча Н. В. Поширеність мовленнєвих порушень серед дитячого населення у м. Суми та Сумській області. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня 2017 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. 194с.

33. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. 3-тє вид., випр. Київ : Вища шк., 2004. 487 с.

34. Охріменко М. В. Застосування елементів ігрової терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. *Тези доповідей студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12–15 травня 2025 року). Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи / Упорядник: Ганна Бигар. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 276–277.*

35. Пономаренко Т.Л. Гра як провідна діяльність дошкільника. Оновлення змісту та форм дошкілля та початкової освіти України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв, 2003. С. 266–269.

36. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : методичні рекомендації. / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : 2014. 108 с.
37. Психологія навчання. Генетична психологія. *Медична психологія*, 2019. № 33. С. 214 – 234.
38. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 238 с.
39. Рібцун Ю. В. Мовленнєва картка обстеження дітей четвертого року життя із ЗНМ. Київ : Освіта України, 2010. 12 с.
40. Рібцун Ю. В. Предметно-розвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта України, 2010. 50 с.
41. Рібцун Ю. В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками. Молодша логопедична група для дітей із ЗНМ, 2011. № 11. С. 21–25.
42. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ, 2012. 258 с.
43. Рібцун Ю. В. Мовленнєві намистинки для маленької дитинки : навч.-метод. посіб. Київ : Літера, 2010. 160 с.
44. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків : Вид. група «Основа», 2013. 239 с.
45. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
46. Рібцун Ю. В. Сходинками правильного мовлення: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 240 с.
47. Рібцун. Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.

48. Роса Н., Почуття: від суму до радості. Харків : Ранок, серія «Від... до», 2017.
49. Савчин М. В. Загальна психологія. Навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 344 с.
50. Сонечко І., Мурчикові настрої. Харків : Ранок, 2018. 67 с.
51. Сорока О.В. Арт-терапевтична компетенція як складова професійної компетентності фахівців соціальної сфери. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія», 2016. № 2 (12). 56 с.
52. Сорока О.В. Корекція страхів методами арт-терапії. Київ : Либідь. 2003. 114 с.
53. Тараріна О.В. Глибинна арт-терапія: практики трансформацій. Київ : Астамір-В. 2017. 56 с.
54. Тараріна О.В. Практикум з арт-терапії в роботі з дітьми. Київ : Астамір-В. 2018. 72 с.
55. Терлецька Л.Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології: навч.пос. Київ : Видавничий дім «Слово». 2016. 121 с.
56. Терещенко Л.А., Карабаєва І.І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. 120 с.
57. Токарева Л. Д., Карабаєва І.І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2013. 116 с.
58. Українська психологічна термінологія: словник-довідник. За ред. Л. А. Чепи. Київ , 2010. 302 с.
59. Шик Л. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Харків : Основа, 2012. 240 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«БОРИСПІЛЬСЬКИЙ ЛІЦЕЙ «АЛЬТЕРРА СКУЛ БОРИСПІЛЬ»
(ТОВ «АЛЬТЕРРА СКУЛ БОРИСПІЛЬ»)

04210, м. Київ, вулиця Прирічна, будинок 9, ЄДРПОУ 41501649, alterraonline@gmail.com

Вих. № 142 від 2 грудня 2025 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів кваліфікаційної роботи на здобуття
освітнього ступеня «магістр»

Охріменко Мирослави Вікторівни

На тему: «Застосування елементів ігрової терапії
як засобу корекції мовленнєвих порушень
у дітей дошкільного віку з III рівнем мовленнєвого недорозвитку»

Даною довідкою підтверджується, що результати кваліфікаційної роботи
Охріменко Мирослави Вікторівни на тему: «Застосування елементів ігрової
терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку з III
рівнем мовленнєвого недорозвитку» були впроваджені у практичну діяльність
логопедів «Альтерра Скул Бориспіль».

Розроблені автором методичні матеріали, ігрові логопедичні вправи та
елементи ігрової терапії використовуються під час корекційно-розвиткових
занять із дітьми дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Матеріали
роботи довели свою практичну значущість та сприяють підвищенню
ефективності корекційної діяльності логопеда.

Директор

Святослав ВІКТОРЕНКО

№ з.п .	Прізвище, ім'я дитини	Вік дітей	Логопедичне обстеження					Висновок
			словникового запасу	артикуляційного апарату	фонематичних процесів	граматичної структури	зв'язного мовлення	
Контрольна група								
1	Катя П.	5,5	середній	знижений тонус	порушення вимови звуків	використовує іменники, дієслова, прикметники, прислівники	послідовна розповідь	ЗНМ ІІІ ФФНМ
2	Оля В.	5,7	середній	знижений тонус	порушення вимови звуків	використовує іменники і дієслова	порушення структури викладу	ЗНМ ІІІ ФФНМ
3	Коля М.	5,6	середній	знижений тонус	порушення вимови звуків	використовує іменники, дієслова, прикметники, прислівники	послідовна розповідь	ЗНМ ІІІ ФФНМ
4	Ваня Р.	5,5	середній	підвищений тонус	порушення вимови звуків	використовує іменники і дієслова	порушення структури викладу	ЗНМ ІІІ ФФНМ
5	Саша Р.	5,5	середній	знижений тонус	порушення вимови звуків	використовує іменники, дієслова, прикметники, прислівники	послідовна розповідь	ЗНМ ІІІ ФФНМ
Експериментальна група								

1	Маша Б.	5,8	середній	знижений тонус	порушен ня вимови звуків	використ овує іменники і дієслова	порушен ня структур и викладу	ЗНМ ІІІ ФФНМ
2	Света Л.	5,7	середній	підвищен ий тонус	порушен ня вимови звуків	використ овує іменники і дієслова	незначні порушен ня структур и викладу	ЗНМ ІІІ ФФНМ
3	Паша С.	5,9	середній	знижений тонус	порушен ня вимови звуків	використ овує іменники, дієслова, прикметн ики, прислівн ики	послідовн а розповідь	ЗНМ ІІІ ФФНМ
4	Рома Д.	5,7	середній	підвищен ий тонус	порушен ня вимови звуків	використ овує іменники і дієслова	порушен ня структур и викладу	ЗНМ ІІІ ФФНМ
5	Аліса Н.	5,7	середній	підвищен ий тонус	порушен ня вимови звуків	використ овує іменники і дієслова	порушен ня структур и викладу	ЗНМ ІІІ ФФНМ

Методичний опис корекційно-розвивальної роботи з використанням елементів ігрової терапії та природних матеріалів

На підготовчому етапі роботи відбувається налаштування дитини на роботу, підготовка до заняття, активізується артикуляційний апарат, дитина мотивується на взаємодію з логопедом.

На окресленому етапі можуть бути використані: квіти, пір'ячко, камінці, шишки. Перед початком виконання вправ важливо впевнитися, що дитина не має алергічних реакцій на природні або рослинні матеріали, які можуть застосовуватися під час заняття.

На цьому етапі практики зазвичай використовують такі вправи [22, 27]:

- «Квітковий аромат» – дитина робить спокійний глибокий вдих носом, а потім повільно та плавно видихає через рот.
- Дихальні вправи «Подуй на кульбабку», «Подуй на пір'їнку» та подібні, що допомагають активізувати артикуляційний апарат і налаштовують його на мовленнєву роботу.
- Масаж обличчя: дитина проводить по м'язах, задіяних у артикуляції, використовуючи природні матеріали – шишки, горіхи, камінці тощо.
- Прослуховування природних звуків (спів птахів, шум вітру, шелестіння листя). Це сприяє розслабленню, створює відповідний емоційний настрій та допомагає підготувати слухове сприймання до подальшої звукової диференціації. Після прослуховування можна ставити запитання: «Хто видає цей звук?», «На який звук схоже?», «У яких словах можна почути такий звук?».

Також ефективними на цьому етапі є різноманітні ігри [27, 32], зокрема:

- Гра «У кого яка пісня?»

Дорослий пропонує дитині послухати, як звучать різні тварини або природні явища:

«Комар дзижчить – зззз, вітер шумить – сссс, жук гуде – жжжж, тигр гарчить – рrrrr».

Потім вимовляється певний звук, а дитина відгадує, кому він належить.

Основний етап. Налаштування та робота з постановки певного звуку, тренування правильної звуковимови, розвиток артикуляції, інтересу та зацікавленості у виконанні вправ. Важливо, щоб дитина сама проявляла ініціативу.

Серед використаних природних матеріалів, актуальними є: вода, камінці, пісок, крупи.

На основному етапі заняття можна застосовувати різні ігри, що спрямовані на розвиток слухового сприймання, ритму та координації рухів. До таких видів діяльності належать [52, 53]:

- Гра «Що звучить?»

Дитина відвертається, а дорослий створює різні звуки за допомогою підручних предметів – камінців, паличок, труб, поверхонь тощо. Завдання дитини – визначити, яким саме предметом був утворений звук.

- Гра «Повтори ритм» («Поплескаємо в долоні»)

Дорослий задає ритмічний малюнок (наприклад: два удари – пауза – один удар – пауза – два удари). Дитина відтворює ритм, використовуючи камінці, палички, гілочки або долоні.

Використання природних матеріалів та казкових персонажів дозволяє ускладнити ігрові завдання. Такі ігри активізують дрібну моторику, розвивають сенсорні відчуття та покращують якість звуковимови.

Приклади подібних моделей взаємодії можуть бути такими [45, 47]:

- «Допоможи зайцю, лисиці чи ведмедю знайти дорогу додому»

Дитина рухається пальчиками по гудзиках або камінчиках, промовляючи відповідний мовний матеріал.

- «Доріжки складів»

Під час промовляння складів дитина проводить пальцем по лініях, торкається елементів зображення або виконує інші прості рухи – натискання,

накручування листочків, постукування по природних матеріалах.

- Ігри на слухову диференціацію:

«Знайди пару, яка звучить однаково» (порівняння звуку пластикових яєць із різною крупною),

«Вгадай, що шумить?» (визначення виду крупи на слух),

«Хто прийшов у гості – мама чи малюк?» (відтворення гучного й тихого звуконаслідування).

Під час занять із розвитку мовлення можна використовувати різноманітні вправи та завдання, що сприяють удосконаленню артикуляційних, слухових і моторних навичок. До рекомендованих видів роботи належать такі [43, 37]:

- кінезіологічні казки, артикуляційні комплекси та логоритмічні вправи, які інтегруються з тематичними лексичними блоками та поєднують рухову й мовленнєву активність;
- слухові вправи, що передбачають сприймання й відтворення природних звуків – шелесту листя, співу птахів, голосів тварин та інших аудіосигналів;
- використання природного матеріалу в процесі навчання грамоти: визначення кількості слів у реченні за допомогою листочків, підрахунок складів із використанням шишок, відтворення або виділення звуків за допомогою камінців.
- метод малювання літер для співвідношення графічного образу літери зі слуховим.

Дидактичний матеріал, необхідний для роботи з дитиною з метою оцінювання рівня сформованості мовлення, систематизується таким чином

1. Матеріали та посібники, що мають різні рівні складності, зокрема:

- для стимулювання мислення, концентрації, пам'яті, уяви, дрібної моторики, артикуляційних навичок та дихальної функції;
- для розвитку навичок грамотності, профілактики й корекції дисграфії та дислексії, формування граматичних структур мови, збагачення словникового запасу та розвитку зв'язного мовлення.

2. Візуальні матеріали з різних тематичних блоків:

- ілюстрації предметів;
- сюжетні малюнки;
- серії зображень за певною темою;
- картинки, що відображають дії або професії.

3. Добірка ігор, пальчикових вправ, чистомовок, скоромовок, комунікативних віршів та інших вправ для розвитку мовлення.

4. Розвивальний матеріал: ребуси, пазли, шаради, анаграми.

5. Матеріали для реалізації дитячої мовленнєвої творчості, серед яких виокремлюють: історії, оповідання, казки, вірші тощо.

Отже, робота з дітьми в векторі розвитку мовленнєвої компетентності передбачає врахування: індивідуально-психологічних аспектів, ступеню та особливостей порушення мовлення дитини, системний та систематичний вплив на розвиток та усунення порушень.